

SVEĆENIK I NOVAC S MORALNOG GLEDIŠTA

MILJENKO ANIČIĆ*

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
(241.53)

Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku
Đakovo, Hrvatska
2005.

UDK 262.14:330.567.2

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: lipanj

Sažetak

U članku se s moralnog gledišta razmatra uloga novca i materijalnih dobara u osobnom životu svećenika i u njegovom radu u zajednici. U uvodnom dijelu se postavlja pitanje porijekla novca, njegove uloge u modernom globaliziranom svijetu, doživljaju pojedinca i njegovim odnosima s drugima. Pokazuje se da je novac na razne načine povezan sa svijetom religije. Sveto pismo gleda na novac vrlo diferencirano. Pozitivni vidovi se isprepliću s upozorenjima na opasnosti i izričitim osudama. Kristov primjer i riječ daju temeljne odrednice. Različiti pristupi nastavljaju se i u životu prve Crkve i teološkoj refleksiji otaca. Osobno siromaštvo crkvenih službenika i drugih vjernika ide ruku pod ruku s bogatstvom crkvenih zajednica prvih stoljeća. Odlučujuća je bila upotreba tih dobara u duhu evanđelja. O tome crkveni oci često i otvoreno govore, što nije slučaj s Crkvom novijeg vremena. U završnom dijelu postavlja se pitanje odnosa svećenika prema novcu, s individualno-moralnog gledišta, te uloge novca i materijalnih dobara u izvršavanju njegovih temeljnih zadaća. Svećenik je pozvan na takav oblik siromaštva koji će mu omogućiti slobodu, raspoloživost i ljubav za Boga i bližnjega. Kao upravitelj Božjih tajna, dužan je svu svoju brigu – također i brigu za materijalna dobra - usmjeriti izvršavanju svojih temeljnih zadaća naviještanja, bogoslužja i djelotvorne ljubavi.

Ključne riječi: svećenik, novac, materijalna dobra, bogatstvo, mamon, pohlepa, siromaštvo, ljubav prema bližnjemu, moral.

* Dr. sc. Miljenko Aničić, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Petra Preradovića 17, 31 400 Đakovo, Hrvatska
D. Sc. Miljenko Aničić, University J. G. Strossmayer of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Petra Preradovića 17, 31 400 Đakovo, Croatia.

Uvod

Ljudski život je kompleksna stvarnost pa ga nije moguće promišljati isključivo pod jednim vidom. Takav postupak bi vodio u jednostranost. Naprotiv, svaki segment života može i mora biti predmetom različitih spoznajnih pristupa i prosudbi. Kad govorimo o čovjekovom ponašanju prema novcu i materijalnim dobrima, onda ne bi bilo u skladu s ljudskom stvarnošću ako bismo tom pitanju pristupili isključivo sa stanovišta ekonomije. Naime, saznanja do kojih bismo na taj način mogli doći, obuhvatila bi možda stvarnost u njezinom objektivnom redu i u skladu s kriterijima ekonomskih znanosti, ali bi izvan dometa spoznaje ostale sve one dimenzije koje čine konkretni ljudski život u njegovoj cjelovitosti. Govoriti o odnosu svećenika prema novcu, s moralnog gledišta, zahtijeva također cjelovitiji pristup. Ne radi se samo o svećenikovom upravljanju novčanim i materijalnim dobrima u ime i po nalogu Crkve. Svećenik nije samo blagajnik koji bilježi prihode i rashode. Rad s novčanim i materijalnim dobrima jedan je dio njegova zalaganja, koji se nužno isprepliće i uvjetuje druga područja njegova djelovanja. Za njega, kao pojedinca, vrijedi isto, što vrijedi za Crkvu kao zajednicu. Crkvi su potrebna vremenita dobra, kako bi mogla ispuniti svoje poslanje. Zato se ona zanima za ekonomska pitanja ne samo izvan, nego i unutar vlastitog područja. Međutim, svrha njezinog djelovanja nije ekonomski napredak, nego dolazak Božjeg kraljevstva. Nijedna vremenita zadaća ne smije potamniti taj konačni cilj ili onemogućiti njegovo ostvarenje.

S druge strane, ovo pitanje pogađa svećenika u dubini njegove vlastite egzistencije. Upravljaajući vremenitim dobrima Crkve, svećenik ne vrši samo određeni posao. Stvarnost novca i materijalnih dobara tiče ga se osobno. Taj osobni odnos ne prestaje završetkom radnog dana ili određenog posla. Novac i materijalna dobra fasciniraju i, dobrim dijelom, upravljaju ljudskim životom. Pitanje je, dakle, kako se svećenik sam odnosi prema novcu i materijalnim dobrima i koju ulogu oni igraju u njegovu životu i ostvarenju osobnoga životnog cilja? U članku se najčešće govori samo o novcu. Pod tim se podrazumijevaju i druga vremenita dobra. Sva ta dobra u današnjem svijetu i načinu razmjene dobara imaju svoj izraz u novčanim iznosima; sve se procjenjuje i, po potrebi, razmjenjuje u novcu.

1. Porijeklo i uloga novca u svijetu

1.1. Religija i novac

Postoji li nešto zajedničko kršćanskoj religiji i novcu, odnosno ekonomiji koja na njemu počiva? Prema mišljenju njemačkog sociologa N. Luhmanna, ove dvije stvarnosti ne samo da nemaju ništa zajedničko, nego su jedna drugoj suprotstavljene. Onaj koji radi s novcem, mora postupati racionalno i ekonomski isplativo prema individualno različitim preferencijama. S druge strane, vjera, navješćujući ljubav prema bližnjemu, “mora zahtijevati darežljivost i ponašanje koje nije ekonomično”.¹ Nije nam cilj dublje ulaziti u pitanje opravdanosti tvrdnje o proturječnostima između ove dvije stvarnosti, odnosno tvrdnje da je ekonomska rentabilnost isključivi pokazatelj racionalnosti. Gledajući povijesno, upada u oči da tema «novac» nije strana religiji, kako bi to na prvi pogled moglo izgledati. Diskusija o porijeklu novca se još uvijek vodi, ali se utemeljeno može tvrditi da se jedan od njegovih izvora nalazi u sakralnom području. Metali, kao što su bakar, srebro i zlato, služili su početkom trećeg tisućljeća prije Krista u Egiptu, a tisućljeće kasnije i u Mezopotamiji, kao sredstvo plaćanja raznih religioznih, pravnih i drugih obveza.²

S pojavom prvih kovanica oko 600. godine prije Krista ta veza novca s religioznim postaje još očitija. Latinska riječ za novac “pecunia” ima svoj korijen u riječi “pecus” = stoka. Novac je simbol, znak životinje koja je kao žrtva prinošena božanstvu.³ Novac je imao zastupničku ulogu. Njime se davala naknada za neko dobro, koje je čovjek dugovao višem biću.⁴ Priznavanje te zastupničke uloge stvar je povjerenja, «vjere». Kako bi se dodatno osigurala

¹ N. LUHMANN, *Funktion der Religion*, Suhrkamp, Frankfurt a.M., 1977., str. 315, bilj. 79.

² Usp. J. RENGGER, *Geld, Geldwirtschaft – I. Alter Orient und Ägypten*, u: H. CANKIK i dr. (izd.), *Der neue Pauly. Enzyklopädie der Antike – Altertum*, sv. 4, Verlag J.B.Metzler, Stuttgart, 1998., str. 873.; W. WEIMER, *Geschichte des Geldes*, Insel Verlag, Frankfurt a.M. – Leipzig, 1992., str. 25s. U odnosu na raniju upotrebu stvari ili stoke kao sredstava razmjene, upotreba metala imala je određene prednosti s obzirom na mogućnosti uspoređivanja, dijeljenja i čuvanja: usp. H. TIETMEYER, *Geld. I. Allgemein, begrifflich, geschichtlich*, u: H.D.BETZ i dr. (izd.), *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*, sv. 3, Mohr Siebeck, 4. izd., Tübingen, 2000., str. 597-599, ovdje 598.

³ Usp. M. HONECKER, „Nicht Kupfer, sondern Glaube“. Zum Ethos des Geldes, u: *Zeitwende* 54 (1983.), br. 3, str. 161-175., ovdje 161.; B. KETTERN, *Geld regiert die Welt. Überlegungen zur ethischen Dimension des Geldwesens*, u: *Die Neue Ordnung* 54 (2000.), str. 84-96., ovdje 92.

⁴ Na najstarijim kovanicama bilo je u otisku vidljivo koji žrtveni dar kovanica zamjenjuje: usp. G. LANCZKOWSKI, *Geld. Religionsgeschichtlich*, u: G. KRAUSE i dr. (izd.), *Theologische Realenzyklopädie*, sv. 12, Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1984., str. 276-278., ovdje 276.

vrijednost novca, na kovanicama su otiskivani likovi božanstava i religiozni natpisi.⁵ Tijekom vremena sredstvo razmjene između čovjeka i božanstva postaje sredstvo razmjene među ljudima. Takav razvoj, međutim, ne predstavlja prekid veze religije sa svijetom ekonomije. Naprotiv, ekonomski se život sve do novijeg vremena nije mogao zamisliti bez te povezanosti.

1.2. Novac u sekulariziranom svijetu

Sekularizacija društva i ekonomije, posebno u novije vrijeme, vodila je ne samo do sekularizacije novca, nego i do njegove sve izraženije apstrakcije. Na mjesto realnog dobra sve više stupa simbol, ali i on s vremenom gubi nutarnju vezu s onim što predstavlja. Od naturalija se prešlo na plemenite metale, kovanice iz tih metala, zatim kovanice od bezvrijednih metala i novčanice od papira, pa do današnjih nematerijalnih oblika financijskog poslovanja kreditnim i sličnim karticama ili knjiženja uz pomoć informatičke obrade podataka. Gledajući sa stanovišta ekonomske znanosti, možemo reći: «Današnji novac nema unutrašnje vrijednosti: nominalna (monetarna) vrijednost mu je daleko veća od unutrašnje (nemonetarne) vrijednosti.»⁶ S procesom sve veće apstrakcije novca nužno je povezana i opasnost njegove sve lakše i masovnije manipulacije. Naime, osim novca, koji služi za svakodnevno pokrivanje potreba, na djelu je daleko veći financijski kapital, koji se također zove novac, ali on to fizički više nije. Takav «novac», koji upravlja svijetom, ne stvara nikakvu vrijednost. To je «novac», koji dolazi ni iz čega i služi isključivo za spekulativne svrhe. Oni koji s tim «novcem» trguju, u biti najčešće ni ne znaju čime trguju. Na svojim ekranima imaju samo kolone brojeva, koje uspoređuju s ciljem postizanja što većeg profita.⁷ Tvrdnja da novac upravlja svijetom, u biti potvrđuje paradoksnu situaciju da današnjim materijalističkim svijetom, sa svim odgovarajućim ideološkim polazištima, upravlja nešto nematerijalno, a prati ga vjera u nevidljivo. Novac stupa na mjesto Boga, postaje idol.⁸

⁵ Usp. *Ondje*, str. 277. Kad se u starom Rimu išlo na sudski proces, morao se položiti određeni iznos novca, koji se zvaao sacramentum. Novac se polagao u sacrum, hram. Posebno povjerenje se poklanjalo svećenicima u hramu, koji su bdjeli nad sigurnošću novca. Božanstvo je trebalo garantirati sigurnost novca i poštenje ljudi koji su s novcem imali posla. Usp. W. ZAUNER, Religion und Geld, u: *Diakonia* 26 (1995.), br. 2, str. 73-78., ovdje 73. Rimske kovanice su nerijetko nosile sliku ženske osobe i natpis 'moneta'. Atribut te božice novca je vaga. Taj atribut nosi još samo 'Aequitas', jedna sestra božice pravde. I Moneta i Aequitas ukazuju na područje razdiobne pravednosti, i to tako što Moneta nastoji isključiti prijevaru u činu diobe, a Aequitas bdije nad odmjenim dijelom. Usp. W. WEBER, Geld, u: J. RITTER (izd.), *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, sv. 3., Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1974., str. 224-226., ovdje 225.

⁶ V. LEKO i dr. (ured.), *Novac*, u: *Rječnik bankarstva i financija*, Masmedia, Zagreb, 1993., str. 318.

⁷ Usp. N. KAUFMANN i dr., Die tödliche Gier nach Geld. Ein Interview mit Jean Ziegler, u: *Der blaue Reiter – Journal für Philosophie* 11 (2000.), br. 1., str. 60-64., ovdje 61.

⁸ Usp. H. EPSTEIN, Geld – ökonomisch Orthodoxes und Unorthodoxes, u: P. BIEL i dr. (izd.), *Gott und Geld, Jahrbuch der Religionspädagogik* 17 (2001.), Neukirchener, Neukirchen-Vluyn, str. 25-38., ovdje 26.

Moderni je svijet pun fenomena koji upućuju ne samo na religiozno, nego i magijsko ili mitsko. Novac u tome ima posebnu ulogu. Odavno su banke svojim neboderima nadvisile crkvene tornjeve; postale hramovima novca. Mediji su ne tako davno veličali šefa jedne od najvećih banaka kao spasitelja svijeta. Američka novčanica od jednog dolara puna je iluminatske simbolike slobodnih zidara, prožeta «tajanstvenim svetim kvalitetama».⁹ Atmosfera današnje burze više je slična masovnom doživljaju ekstaze, nego racionalnom ponašanju. Upotreba određenih jezičkih oznaka također upućuje na religijske i magijske sadržaje. Tako npr. riječ «kredit» potječe od latinskog «credere», što znači «vjerovati». Novac je prihvatljiv, jer počiva na fiducijarnom monetarnom standardu – na povjerenju. Vjerovnik vjeruje da će ponovno dobiti svoj novac s kamatama, a dužnik da će dobiti željenu robu ili uslugu. Novac i financijski sistemi trebaju sve manje opipljive simbolike, ali ništa ne ide bez određene vrste kolektivne vjere i ta vjera traži svoju potvrdu, svoje izražaje. Ako mu se pristupi s kolektivnim nepovjerenjem, novac kolabira. Kao što se nekad znalo tvrditi da je s umiranjem bogova povezano umiranje država, tako se i danas tvrdi: Umre li novac, umrijet će privreda i država.¹⁰

Globalizacija današnjeg svijeta, utemeljena na principu konkurencije tobože racionalnih sudionika tržišta, gleda i čovjeka i prirodu samo kao raspoloživi materijal. Ona «ne čini jednakim životne okolnosti ljudi, nego samo financijsko tržište. To tržište je realnost planetarnih razmjera, prožeta vlastitom racionalnošću i vlastitim meta-jezikom, ali u službi besmislenog projekta, koji nema ništa zajedničkog s poviješću, socijalnim dostignućima, ... solidarnošću i ljudskom sudbinom. Financijsko tržište je potpuno usmjereno na akumulaciju i maksimiranje profita».¹¹ Umjesto ljudske komunikacije vlada agresivnost. Ekonomski neoliberalizam poznaje samo pojam radikalnog nadmetanja. Takav sistem ima za posljedicu desocijalizaciju i likvidaciju kulture. Jednoobraznost mišljenja pervertira ekonomiju, ubija raznolikost, a time i karakter života. Ekonomija, koja je uvijek bila dio društva, postaje njegova dominantna snaga, određuje život pojedinca i njegove odnose s drugima, diktira političke odluke na nacionalnoj i svjetskoj razini.¹²

⁹ B. A. LIETAER, Geld regiert die Welt – oder? Geldsysteme, Werte und soziale Beziehungen, u: *Der blaue Reiter – Journal für Philosophie* 11 (2000), br. 1., str. 31-36., ovdje 32.

¹⁰ Usp. H. EPSTEIN, *Nav. djelo*, str. 35.

¹¹ N. KAUFMANN, *Nav. djelo*, str. 62.

¹² Usp. *Ondje*, str. 63. Kad je bivši predsjednik Njemačke savezne banke, H. Tietmeyer, na forumu u Davosu 1996. godine pred šefovima vlada rekao: «Od sada ste pod kontrolom financijskih tržišta» - nijedan mu se nije usprotivio. Usp. H. EPSTEIN, *Nav. djelo*, str. 37.

1.3. Psihološko – sociološki pogled

Zanimljiva saznanja, koja mogu dodatno osvijetliti čovjekov odnos prema novcu, pogotovo na individualnoj razini, pružaju nam psihologija, posebno psihoanaliza, te sociologija. Psihoanaliza, u prvom redu S. Freud, ukazuju na povezanost eliminatornih funkcija organizma, te odgoja za urednost i higijenu, s jedne, i ponašanja prema novcu, s druge strane. Odgoj za urednost može, što se strogoće tiče, biti različit, pa u nekim slučajevima uzrokovati da se obveza kontrole eliminatornih funkcija kasnije prenese na ponašanje prema novcu u obliku pohlepe i škrtosti.¹³ Oslanjajući se na Freudovo shvaćanje, E. Fromm ističe da su naglašeno autoritarni zahvati u razvojne procese djeteta najdublji razlog kasnijih duševnih smetnji kao što su pohlepno gomilanje novca i materijalnih stvari.¹⁴ Za razliku od tjelesnih potreba, kao što je glad, kod kojeg postoji i fiziološka granica, pohlepa za novcem i gomilanjem dobara nema granica. Kad «imati» postane temelj identiteta, onda ta želja nikad ne može biti u potpunosti zadovoljena.¹⁵ Upravo je to razlog što za suvremenu psihoanalizu svijet novca nužno završava u apsurd. Za razliku od drugih nagona, novac redovito gubi mjeru nužnog; on je vječno nezadovoljen, neizmjeran i bolestan nagon. Zato je svako nastojanje da se fenomen novca racionalno objasni već unaprijed osuđeno na propast, jer je novac, po sebi, simbol za iracionalnost. Iz te psihičke proturječnosti, u koju pojedinca dovodi razmišljanje i ponašanje determinirano novcem, nije dug put do ekonomske proturječnosti kapitalizma. Kapitalistička ekonomija vodi u slijepu ulicu i može preživjeti samo pod uvjetom da samu sebe porekne i dobrovoljno reducira svoju moć. Takva želja ostaje iluzornom u svijetu u kojem novac određuje način razmišljanja.¹⁶

Sociolog i filozof G. Simmel prilazi pitanju novca s kulturno-filozofske perspektive. Početkom 20. stoljeća objavljuje djelo «Philosophie des Geldes» (Filozofija novca), u kojem na primjeru razvoja novca nastoji prikazati razvoj socijalnih odnosa. Novac se – kaže Simmel - odlikuje beskarakternošću i to obilježje poprimaju i stvari i ljudsko djelovanje kojima novac služi kao zamjensko sredstvo. Mogućnost, da u okviru poslovanja budu novčano nadoknađeni, osobe i stvari plaćaju gubitkom svoje samostalnosti i svog

¹³ Usp. H. QUINT, *Analität, anale Phase*, u: W. MERTENS i dr. (izd.), *Handbuch psychoanalytischer Grundbegriffe*, 2. izd., Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart, 2002., str. 60-62., ovdje 60s.

¹⁴ Usp. E. FROMM, *Haben oder Sein*, u: ISTI, *Gesamtausgabe II: Analytische Charaktertheorie*, Izd. R. Funk, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1980., str. 269-414., ovdje 327-330.

¹⁵ Usp. *Ondje*, str. 350.

¹⁶ Usp. A. AMAR, *Psychoanalytischer Versuch über das Geld*, u: E. BORNEMANN (izd.), *Psychoanalyse des Geldes. Eine kritische Untersuchung psychoanalytischer Geldtheorien*, Suhrkamp, Frankfurt a.M., 1977., str. 387-402., ovdje 399s.

sadržaja. Novac je “nositelj i izraz zamjenjivosti kao takve”.¹⁷ On je centar u kojem potpuno oprečne stvari pronalaze svoje zajedništvo. On je “apsolutno dostatan izraz i ekvivalent svih vrijednosti”, što po riječima G. Simmela znači da je novac «bog našeg vremena».¹⁸ Zanimljiva sociološka zapažanja novijeg doba donosi B. Liebrucks. Sloboda, koju novac sa sobom nosi – kaže on - plaća se ovisnošću, koja život opasno ograničava. Novac nije samo gospodarenje nad stvarima. U radu s novcem same stvari poprimaju karakter novca. One postaju kvalitativno prazne, bez sadržaja. Gospodarenje novca ima za posljedicu da stvari pokazuju samo svoje kvantitativno lice. Čovjek koji sebe shvaća na osnovi novca “ne ponaša se više prema drugim ljudima kao ljudima, nego ostaje izoliran u sebe, propituje ih samo o njihovoj sposobnosti plaćanja, propituje ih konačno samo još o njihovom broju”. Stvari se pretvaraju u kvante, a s njima i čovjek. Lako zaboravlja da je on novac stvorio. Novac kao izraz vrijednosti stvari i djelovanja dobiva božanski karakter, a može živjeti samo «ako stvarnosti isisa njezinu kvalitativnu srž».¹⁹

2. Novac u Svetom pismu

Sveto pismo gleda na novac i monetarni poredak kao na činjenice, čije razloge postojanja ne dovodi u pitanje. Međutim, u ocjeni njegove uloge u životu pojedinaca i zajednice postupa vrlo diferencirano. Naime, činjenica da je novac nužnost ekonomskoga i društvenog života, nije sama po sebi dovoljna za pozitivnu ili negativnu ocjenu. Ono što odlučuje o njegovom vrednovanju, jest njegova upotreba i okolnosti upotrebe.

2.1. Stari zavjet

Stari zavjet poznaje sredstvo plaćanja u obliku srebra (usp. Post 33,19; 37,28; 42,25-35; 43,12.15; Br 3,46-51; 1 Kr 10,28s; Jer 32,9s). Jedinica plaćanja je šekel. Što se kovanog novca tiče, Izraelci ga upoznaju tek u babilonskom progonstvu koncem 6. stoljeća prije Krista. Pri povratku donose taj novac sa sobom u Jeruzalem (usp. Ezer 2,69; 8,26s; Neh 7,69ss). Nakon osvajanja Aleksandra Velikog u Palestinu dolazi grčki novac, a rimski denari i zlatne

¹⁷ G. SIMMEL, *Philosophie des Geldes*, Berlin, 1977., str. 91., navedeno prema: P. BIEL, *Gott oder Geld. Eine theologische Skizze in praktischer Absicht*, u: ISTI (izd.), *Nav. djelo*, str. 145-174., ovdje 159.

¹⁸ G. SIMMEL, *Das Geld in der modernen Kultur*, u: ISTI, *Schriften zur Soziologie*, Frankfurt a.M., 1983., str. 78-94., ovdje 90.

¹⁹ Usp. B. LIEBRUCKS, *Über den logischen Ort des Geldes*, u: ISTI: *Erkenntnis und Dialektik*, Nijhoff, Den Haag, 1972., str. 292. 298.

kovanice bili su uobičajeno sredstvo plaćanja. Vlastite srebrene ili brončane kovanice Izraelci su imali samo povremeno, a i tada većinom s helenističkim ili rimskim motivima.²⁰

Uvođenje novca kao zamjene za žrtvene darove unijelo je u religiozni doživljaj Židova znatne promjene. Žrtveni dar je bio dio subjekta koji prinosi žrtvu. Olakšavao je komunikaciju između Boga i čovjeka, a ona je bila ispunjena povjerenjem i samopouzdanjem. Uvođenjem novca u kult, taj se, skoro partnerski odnos razmjene na principima davanja, primanja i uzvratanja, mijenja iznutra. Dar koji se procjenjuje u novcu ne nosi obilježja darovatelja; on postaje roba kojom se trguje. Više se ne žrtvuje, nego plaća. Uvođenjem novca mijenja se i uloga svećenika kao posrednika između darovatelja i Boga. Svećenici su imali pravo na dio žrtvenih darova (usp. Lev 7,8-10; 1 Sam 2,13s). Tako to ostaje i nakon uvođenja novca u kulturnu praksu. Međutim, kasniji će razvoj svećenike sve više svoditi na status plaćenih činovnika i time ih dovesti u stanje ovisnosti od struktura moći (usp. Suci 17,10; 2 Sam 20,25s; 1 Kr 4,4).²¹

Novac i bogatstvo vrednovani su u Starom zavjetu kao Božji dar i nagrada za vjernost Savezu (usp. Pnz 8,11-18; Job 27,17). U kasnom židovstvu to će se uvjerenje još više pojačati. Svećenici i pismoznanci spadaju u grupu dobrostojećih, uvjereni da su svoja dobra zaslužili svojom pobožnošću i poslušnošću Zakonu. Među obveze pobožnog života spadaju i dobra djela prema siromašnima.²² S druge strane, starozavjetne knjige s vremenom donose i drugačije gledanje na pitanje posjedovanja ili neposjedovanja vremenitih dobara. Dok je u prvo vrijeme nakon zauzeća zemlje vladala kakva-takva jednakost, u kasnijim razdobljima, a posebno nakon uvođenja kraljevstva, dolazi do socijalnog raslojavanja: sve manji je broj bogatih, a sve veći broj siromašnih. Jahve, pravedni Bog, štiti svakoga, a posebno siromahe. Za njihovu zaštitu donosi se zabrana uzimanja kamate od pripadnika vlastitog naroda (usp. Izl 22,24; Lev 25,35-37; Pnz 23,20s; Ez 18,8.13.17), uvodi se subotnja godina, uz obrazloženje da se Boga časti, ako se siromasima otpuštaju dugovi (usp. Pnz 15,1s). Siromah i bijednik mogu na poseban način biti bliski Bogu. Oni su - posebno se to ističe u psalmima - miljenici Božji (Ps 10,14; 86,1; 113,7; 146,9).

²⁰ Usp. B. LANG, Münze, u: H. HAAG (izd.), *Bibel-Lexikon*, 3. izd., Benziger, Zürich, 1982., st. 1182-1185., ovdje 1182s.

²¹ Usp. M. JOSUTTIS, *Der Pfarrer ist anders. Aspekte einer zeitgenössischen Pastoraltheologie*, Chr. Kaiser, München, 1982., str. 157-163. U Am 7,10-17 opisuje se sukob betelskog svećenika Amasje i proroka Amosa. Jasnije se uočavaju razlike između plaćenog svećenika kraljevskog hrama, s jedne, i proroka, s druge strane. Svećenik Amasja, koji svoj kruh zarađuje u hramu, želi spriječiti proroka u njegovom djelovanju. Prorok Amos je ekonomski neovisan i zato može otvoreno kritizirati političko, socijalno i religiozno stanje.

²² Usp. R. BOGAERT, Geld (Geldwirtschaft), u: T. KLAUSER (izd.), *Reallexikon für Antike und Christentum* sv. 9, Anton Hiersemann, Stuttgart, 1976., st. 797- 907., ovdje 815s.

U kasnijim knjigama sve više se govori i o opasnostima bogatstva. Pohlepa i bogatstvo mogu čovjeka zavesti u nepravdu, korupciju (usp. Am 2,6; Mih 3,11) i oholost, te odvratiti od Boga i odvesti u propast (usp. Pnz 8,12-20; Jš 7,10-26; Job 27,16-19). Na taj način novac i bogatstvo mogu postati Božji protivnici.²³ S povećanjem tokova novca povećavaju se gramzivost i pohlepa, pa onda i njegove negativne ocjene. Ističe se snaga novca, koja sve omogućava (usp. Prop 10,19), ali i njegova prolaznost (usp. Sir 5,1ss; 11,18s). Tko ljubi novac, ostaje nezasan (usp. Prop 5,9). Novac stvara brige (usp. Prop 5,11) i vodi u grijeh (usp. Sir 27,1ss; 31,5ss). Sva ova i druga slična upozorenja na opasnosti bogatstva kao i isticanje posebne Božje brige za siromašne nisu ipak u židovskom načinu gledanja na život vodila do zaključka da je siromaštvo po sebi nešto pozitivno i poželjno.

Jedna pojava kasnog židovstva zaslužuje posebnu pažnju jer odudara od općenitih shvaćanja i životne prakse. Radi se o zajednici Esena na sjeverozapadu Mrtvog mora. Za razliku od bogatog svećenstva u jeruzalemskom hramu, i očito iz protesta protiv njihove gramzivosti, članovi ove zajednice, koji su i sami velikim dijelom svećenici, odlučno se postavljaju protiv privatnog posjedovanja novca i vremenitih dobara. Živeći u pustinji, bez osobnog imetka, žele «vršiti pokoru za zemlju».²⁴ Svjedočanstva o njihovim nazorima i životu, kako nam ih prenose tekstovi iz Qumrana i spisi Filona Aleksandrijskog i Josipa Flavija, pokazuju kako se u duhovnom razvoju židovstva po prvi put osobno siromaštvo pojavljuje kao ideal i vrijednost.

2.2. Novi zavjet

U Novom zavjetu je često riječ o novcu. Samo u evanđeljima riječ se pojavljuje više od dvadeset puta, a sama stvar je tematizirana preko pedeset puta. Pri tome upadaju u oči proturječnosti u vrednovanju novca. Svećenik i ekonomist iz Pariza, E. Perrot, razlikuje više razina na kojima se ovaj problem može promatrati. Svaka razina je «na svoj način koherentna, ali bi se teško mogle međusobno pomiriti».²⁵

²³ Usp. M. ROSE, «Atheismus» als Wohlstanderscheinung? (Zephanja 1,12), u: *Theologische Zeitschrift* 37 (1981.), br. 4, str. 193-208.

²⁴ Usp. B. SCHWANK, «Das Geld der Wechsler schüttete er aus, ihre Tische stiess er um» (Joh 2,15). Vom Umgang mit Geld und Besitz in der Umwelt Jesu, u: *Erbe und Auftrag* 80 (2004.), br. 2, str. 149-159., ovdje 151-153.; usp. R. BOGAERT, *Nav. djelo*, st. 814s.

²⁵ E. PERROT, Između Boga i Mamona: novac u Evanđeljima, u: *Svesci – Communio* 87/88 (1996.), str. 107-113., ovdje 107.

2.2.1 Kristova osuda novca

U prvu razinu spadaju Kristove osude novca i bogatstva, kao što je ona u Lukinom evanđelju: “Ali jao vama, bogataši, jer imate svoju utjehu!” (Lk 6,24).²⁶ Slične osude nalazimo i kod drugih evanđelista, iako u umjerenijem tonu: “...mučno će bogataš ući u kraljevstvo nebesko” (Mt 19,23; usp. Mk 10,23 i Lk 18,24).²⁷ Kristov učenik se mora opredijeliti između Boga i Mamona: «Ne možete služiti Bogu i bogatstvu!» (Mt 6,24; usp. Lk 16,13).²⁸ Riječ «mamon», koja se ovdje prevodi s «bogatstvo», najvjerojatnije znači ono, u što čovjek stavlja svoje povjerenje, na što se oslanja i što pogrešno smatra životnom sigurnošću. Isto tako označava dobit, profit, prije svega nepoštenu dobit; drugim riječima, nešto nečisto, nepošteno i u suprotnosti s Bogom.²⁹ Život čovjekov ne može se osigurati nikakvim bogatstvom; ono može dati samo lažnu sigurnost (usp. Lk 12, 15-21). U perspektivi vječnosti ta sigurnost postaje još upitnija, jer «što koristi čovjeku ako cijeli svijet dobije, a sam sebe izgubi ili se upropasti?» (Lk 9,25)

Slučaj Jude izdajnika ovdje zaslužuje posebnu pažnju. Evanđelist Ivan navodi u svom evanđelju da je Juda, kome je bila povjerena zajednička kasa, «krao što se u nju stavljalo» (Iv 12, 6). Najavljujući na posljednjoj večeri izdaju, Isus se obraća Judi riječima: «Što misliš činiti, čini brzo!» (Iv 13,27). Nazočni učenici su u tom trenutku pomislili da je riječ o novcu za pomoć siromašnima ili kupovini potrebnog za blagdan. Međutim, Juda je u svojoj unutrašnjosti već raskinuo zajedništvo s drugima. On je već bio zarobljenik novca. U njemu se ustoličila «đavolja opčinjenost. Umjesto uloge sim-bola koji sjedinjuje, novac će preuzeti suprotnu ulogu, naime, ulogu dija-bola, koja odvaja i usamljuje».³⁰ Otišao je glavarima svećeničkim i u zamjenu za izdaju ugovorio iznos od trideset

²⁶ Za citate je korištena: *Biblija. Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.

²⁷ Usp. E. PERROT, *Nav. djelo*, str. 107.

²⁸ Poziv na odluku u Mt 6,24 izrečen je u kontekstu Propovijedi na gori i objave načela kraljevstva Božjeg. Odluka ne trpi kompromise: ili za Božje kraljevstvo ili za dobra ovog svijeta, ili Kristov učenik ili rob novca. Usp. K. GATZWEILER, L'evangile et l'argent, u: *La foi et le temps* 13 (1983.), str. 99-127., ovdje 104.

²⁹ Usp. F. HAUCK, Mamonas, u: G. KITTEL (izd.), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, sv. 4, W. Kohlhammer, Stuttgart, 1942., str. 390-392. U židovskoj literaturi riječ mamon nije imala negativno, nego neutralno značenje. Tek s dodatkom «lažnim bogatstvom» (Lk 16,9) postaje negativan pojam. Usp. J. GNILKA, *Das Matthäusevangelium I*, (Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament I/1), Herder, Freiburg, 1986., str. 243. D.B. OAKMAN zastupa mišljenje da je novac u Isusovo vrijeme bio političko sredstvo u rukama elite, a ne univerzalni ekonomski medijum. Koristio je isključivo moćnima. Utjerivanjem poreza i dijeljenjem pozajmica elita je gradila vlastitu ekonomsku sigurnost. Taj sigurnosni sistem izgrađen na zaduživanju i izrabljivanju, konačno na krivom povjerenju, suprotan je Bogu i njegovom odnosu prema čovjeku, gdje ne vlada recipročna razmjena niti računica, nego darivanje i povjerenje. Usp. Die Rolle des Geldes im moralischen Universum des Neuen Testaments, u: W. STEGEMANN (izd.), *Jesus in neuen Kontexten*, Kohlhammer, Stuttgart, 2002., str. 158-166., ovdje 164s.

³⁰ E. PERROT, *Nav. djelo*, str. 111.

srebrenjaka (usp. Mt 26, 15). Isplaćujući mu iznos, glavari svećenički se žele osloboditi krivnje. Ona, po njihovom osjećaju, leži sada samo na Judi. «Iako je taj osjećaj, da novac može osloboditi, varljiv (jer novac oslobađa samo kad je u službi milosrđa), i Juda u potpunosti dijeli taj osjećaj: kad izvrši svoje nedjelo, da bi se oslobodio krivnje, htjet će primljeni novac vratiti (Mt 27,3)».³¹ Odbijajući preuzeti odgovornost za izdaju, Juda si zatvara put oprostenu i završava u samoubojstvu (usp. Mt 27,5). Ono što je započelo krađama, završilo je izdajom i katastrofom.

2.2.2. Novac u Kristovom životu

Druga grupa izjava, kao i samo Kristovo ponašanje, odaju pozitivniji odnos prema novcu i materijalnim dobrima. Krist ne dokida kasu, kojom Juda upravlja i koju nose na svojim putovanjima (usp. Iv 12,6). Za sebe i učenike plaća hramski porez (usp. Mt 17,27), a na pitanje o dopuštenosti plaćanja poreza caru okupatoru odgovara: «Podajte caru carevo» (Mt 22,21; usp. Mk 12,17; Lk 20,25). Od svojih slušatelja, koje poziva na obraćenje, ne traži uvijek da se odreknu svojih dobara. Kad se od njega traži da presudi o podjeli baštine, on to odbija. Njegov stav se ograničava samo na to da nazočne upozori da se čuvaju svake pohlepe, jer se život ne može osigurati imanjem (usp. Lk 12,13ss). Čak i kad u Hramu prevrće stolove i razbacuje novac mjenjača, Krist ne postavlja u pitanje novac kao takav, nego pohlepu mjenjača novca, zapravo pohlepu svećenstva, koje je na taj način pljačkalo posjetitelje Hrama.³² Njegovi prijatelji i poznanici su ugledni i imućni ljudi: Josip iz Arimateje, Nikodem, Šimun farizej (usp. Mt 27, 57; Iv 3, 1s; Lk 7, 40). Luka bilježi da su mu neke žene iz uglednih krugova «pomagale svojim dobrima» (Lk 8,3). Često je u društvu carinika, posjednika novca i blaguje s njima (usp. Mk 2,16; Lk 5,30; Mt 9,11).

Sâm je siromašan do te mjere, da nema kamo glavu nasloniti (usp. Lk 9,58). Tom konstatacijom kao da je «nagoviještena i sudbina učenika». Naime, pozivajući učenike u službu naviještanja kraljevstva Božjeg, Krist s jedne strane od njih očekuje da s njim dijele njegov način života, a s druge strane istovremeno želi da u svojoj spremnosti budu svjesni sve realnosti koju nasljedovanje za sobom povlači, konačno i sam križ.³³ Samo tako će biti prikladni za kraljevstvo Božje (usp. Lk 9,62). Slanje apostola da propovijedaju Radosnu vijest povezano je sa zabranom naplaćivanja svoga rada, pa čak i

³¹ *Ondje*, str. 109.

³² Usp. B. SCHWANK, *Nav. djelo*, str. 150. Brončane kovanice morale su biti zamijenjene u kovanice od srebra i tek tim novcem su se mogli kupiti žrtveni prinosi.

³³ Usp. H. SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium 2/1*, (Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament III/2/1), Herder, Freiburg, 1994., str. 36.

zabranom uzimanja na put i onih stvari koje su za putovanje bile uobičajene: «Badava ste primili, badava i dajte! Ne pribavljajte sebi u pojase ni zlatnog, ni srebrenog, ni bakrenog novca; ni putne torbe, ni dviju haljina, ni obuće, ni štapa, jer radnik zaslužuje uzdržavanje!» (Mt 10,8-10; usp. Mk 6,8s; Lk 10,4). Radikalnost te zabrane sastoji se u tome da nije bilo dozvoljeno ni ono što je za putnika u to vrijeme bilo samo po sebi razumljivo. Po tome se Kristovi učenici razlikuju od drugih antičkih propovjednika, pa čak i od strogih Esena. Oni koji navješćuju Radosnu vijest moraju i načinom svog života biti u skladu sa svojim riječima. Takvo ponašanje nije razumljivo samo po sebi, nego samo u perspektivi Kraljevstva kojeg navješćuju. U svojem su siromaštvu, doduše, bespomoćni i ovisni o drugima, ali istovremeno i slobodni od svih nepotrebnih briga, potpuno predani svojoj apostolskoj službi. Siromaštvo tako postaje element vjerodostojnosti njihovog propovijedanja.³⁴

Lakomost je, prema 2 Petrovoj poslanici, poseban znak krivih učitelja, jer takvi idu za dobiti i za svoj posao traže plaću (usp. 2 Pt 2,3.14). Lakomost je znak života bez spoznaje Boga (usp. Rim 1,29; 1 Kor 6,10s). Čovjek koji svoju sreću ne traži u Bogu, traži je u samom sebi ili u posjedovanju. Pohlepa postaje idolopoklonstvo (usp. Kol 3,5) i izvor svih zala (usp. 1 Tim 6,10). Zato se učenik mora odreći svega svoga imanja ako želi radikalno i dosljedno nasljedovati Krista (usp. Lk 14,33). Poziv upućen bogatom mladiću da proda svoj posjed i podijeli siromasima (usp. Mt 19,21) ide i puno dalje. Radi se o nepodijeljenosti čovjeka u službi Bogu i ljudima. Pri tome se polazi od životne situacije pozvanog. Bogati mladić treba cjelovitost svoga predanja tako dokazati da se odvoji od svog posjeda i da ga podijeli siromasima. To je u njegovoj konkretnoj situaciji primjeren izraz njegove ljubavi.³⁵

Na trećoj razini su usporedbe, u kojima novac simbolizira kraljevstvo Božje. Novac se pojavljuje kao slika božanske milosti. Tu su talenti koje Bog daje, a za vjerno upravljanje njima daje još obilniju nagradu (usp. Mt 25,14-30; Lk 19,12-27). U tom smislu mogu se tumačiti i slike o blagu skrivenom u polju (usp. Mt 13,44), skupocjenom biseru (usp. Mt 13,46), izgubljenoj drahmi (usp. Lk 15, 8-10), denaru, kojim se jednako nagrađuju radnici u Gospodnjem vinogradu (usp. Mt 20, 1-16). Sve te slike označuju nešto neusporedivo, što je iznad svake cijene koju treba platiti. Parabola o nepravednom upravitelju (usp. Lk 16,1-13) ide i korak dalje: Smanjivanje duga dužnicima znači zapravo odricanje od dobiti, kojoj se upravitelj nadao. Zahvalnost koju očekuje ne

³⁴ Usp. J. GNILKA, *Nav. djelo*, str. 365ss; R. PESCH, *Das Markusevangelium I*, (Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament II/1), Herder, Freiburg, 1976., str. 328.

³⁵ Usp. J. GNILKA, *Das Matthäusevangelium II*, (Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament I/2), Herder, Freiburg, 1988., str. 165.

proizlazi iz nepravde, nego iz uspostavljanja pravde. Naime, «...ozbiljnost kojom valja postupati s 'lažnim bogatstvom', upućuje na onu puninu koju zemaljsko bogatstvo tek izdaleka označuje: 'Ako niste bili vjerni u lažnom bogatstvu, tko će vam povjeriti pravo?' (Lk 16,11)». Treba steći prijatelje lažnim bogatstvom, «novcem treba stvoriti mrežu dužnika». ³⁶ Zato vrijedi: «Prodajte svoje imanje i to dajte kao milostinju!» (Lk 12,33), «Dajte, pa će vam se davati» (Lk 6,38) ili poziv bogatom mladiću «...hajde prodaj što imaš i podaj novac siromasima, pa ćeš imati blago na nebu! Onda dođi i slijedi me!» (Mt 19, 21). Novac u službi bližnjega ima osloboditeljsku ulogu. Aporiju novca u evanđeljima, gdje se novac osuđuje, a istodobno je simbol Kraljevstva, može razriješiti samo djelotvorna kršćanska ljubav. ³⁷

3. Prva Crkva i novac

Kristova nauka i primjer bili su za prvu Crkvu u svim pitanjima, pa tako i u pitanju odnosa prema novcu i materijalnim dobrima, od odlučujuće važnosti. U teološkoj refleksiji toga vremena kristaliziraju se mišljenja, koja se, u odnosu na tadašnja duhovna strujanja, odlikuju svojom originalnošću i koja ostaju mjerodavna za naredna stoljeća. Ta originalnost kršćanskog stava prvih stoljeća još prepoznatljivije dolazi do izražaja u svakodnevnoj praksi kršćanske ljubavi prema potrebnima.

3.1. Mišljenja crkvenih otaca

Različitost pogleda na novac i vremenita dobra, koja je vidljiva u Objavi, nastavlja se i u refleksiji crkvenih otaca prvih stoljeća. ³⁸ Po mišljenju Klementa Aleksandrijskog, ne može se novac kao takav smatrati štetnim, nego je pohlepa za novcem ta, koja, ako joj se čovjek prepusti, može postati akropolom grijeha. ³⁹ Sličan stav zastupaju Origen i Atanazije. ⁴⁰ Tertulijan, koji je u svom rigorističkom stavu zagovarao prezir novca, ne može poreći da se pomoću novca

³⁶ E. PERROT, *Nav. djelo*, str. 111.

³⁷ Usp. *Ondje*, str. 112.

³⁸ Za obradu tekstova crkvenih otaca najčešće je korišteno izdanje J. P. MIGNE, *Patrologia cursus completus. Series latina – Patrologia latina* (dalje PL), Paris, 1841.-1864. i *Series graeca – Patrologia graeca* (dalje PG), Paris, 1857.-1866. Druga izdanja su posebno navedena.

³⁹ Usp. CLEMENS ALEXANDRINUS, *Quis dives salvetur*, 27; 35; 38; 39, PG 9, st. 632s; st. 640s; st. 644s.

⁴⁰ Usp. ORIGENES, *Commentaria in Evangelium secundum Matthaëum*, XV, 20, PG 13, str. 1310s.; ATHANASIUS, *Fragmenta in Matthaëum*, 15, PG 27, st. 1374.; ISTI, *Fragmenta in Lucam*, 28, PG 27, st. 1398.

mogu učiniti mnoga dobra djela.⁴¹ U tom smislu traži da novac treba služiti životu, a ne obratno.⁴² Komentirajući Judinu izdaju, Augustin upozorava da je i sam Krist imao kasu, u koju je pohranjivao darove vjernika, kako za potrebe svojih učenika, tako isto i za siromašne. Ako Krist upozorava da se ne treba tjeskobno brinuti za sutrašnji dan, onda time ne govori protiv posjedovanja novca, nego da Bogu ne služimo radi novca niti da iz straha od neimaštine zapustimo pravednost.⁴³ Tko je bogat, a tko siromašan, nije jednostavno odrediti. Bogati koji su pohlepni, zapravo su u duši siromašni. Isto tako se za siromašne, koji su mudri, može reći da su u duši bogati.⁴⁴ Zemaljska dobra nisu po sebi ni dobra ni zla. Sve ovisi o tome ljubimo li Boga ili smo podložni pohlepi.⁴⁵

Možda novac i vremenita dobra u sebi kriju zamamnost na grijeh, ali za neke su – ističe Ambrozije - bili i poticaj na krepost. Zato ni Krist ne osuđuje one koji posjeduju bogatstvo, nego one koji ga ne daju na opću korist.⁴⁶ Slično mišljenje zastupa i Ćiril Jeruzalemski: Novac nije u sebi loš, ali treba biti dobro upotrijebljen.⁴⁷ Dobronamjerni i darežljivi ga u tom smislu koriste.⁴⁸ Bogataši, koji žive kreposno i koji su darežljivi, dobit će posebnu plaću, jer je takvo ponašanje Božje djelo, odnosno plod milosti.⁴⁹ Naime, ako svoje bogatstvo povežu s milosrđem, mogu zaslužiti nebesko blaženstvo.⁵⁰ Zato teret bogatstva treba podijeliti na mnoge. Tako ćemo i sami od njega imati koristi.⁵¹ Puno je više onih mjesta u otačkim spisima koja upozoravaju na opasnosti od novca i zemaljskih dobara. Navodimo egzemplarno neka karakteristična mišljenja. Težnja za bogatstvom je znak kršćanske nedosljednosti.⁵² Povećanje bogatstva

⁴¹ Usp. TERTULLIANUS, *Adversus Marcionem*, IV, 15, PL 2, st. 393.

⁴² Usp. ISTI, *De patientia*, 7, PL 1, st. 1261.

⁴³ Usp. AUGUSTINUS, *In Joannis evangelium tractatus*, CXXIV, 62,5, PL 35, st. 1803

⁴⁴ Usp. ISTI, *De civitate Dei*, VII, 12, PL 41, st. 204.

⁴⁵ Usp. ISTI, *In Joannis evangelium tractatus*, XL, 10, PL 35, st. 1691.

⁴⁶ Usp. AMBROSIUS, *Expositio Evangelii secundum Lucam*, V, 69, PL 15, st. 1654s.

⁴⁷ Usp. CYRILLUS HIEROSOLYMITANUS, *Catechesis VIII illuminandorum*, VIII, 6, PG 33, st. 631.

⁴⁸ Usp. LEO MAGNUS, *Sermo*, X,1, PL 54, st. 164; AUGUSTINUS, *Epistola CLIII: Ad Macedonium*, VI, 26, PL 33, st. 665.

⁴⁹ Usp. JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *In Matthaem homiliae*, LXIII, 2, PG 57, st. 605.

⁵⁰ Usp. ISTI, *In epistolam ad Philippenses homiliae*, III, 4, PG 62, st. 204.

⁵¹ Usp. BASILIUS, *Homilia XXI*, 8, PG 31, st. 554.

⁵² Usp. HERMAS PASTOR III,1,1, PG 2, st. 954.

povećava lakomstvo i pohlepu.⁵³ Ljubav i bogatstvo ne mogu zajedno. Ljubav bi se sama sebi iznevjerila kad ne bi bogatstvo podijelila siromašnima.⁵⁴

Pohlepa je, i po svjedočenju Sv. pisma, prastari grijeh.⁵⁵ Poput višeglave nemani i nezasitnog tiranina stalno povećava svoje apetite.⁵⁶ U životu ljudi koji robuju pohlepi sve se vrti oko novca. Uvjereni su da posjeduju, a zapravo su oni pod vlašću mamona.⁵⁷ Kako nisu u stanju odvojiti se od svog bogatstva, kad naiđu progonstva, otpadaju od vjere.⁵⁸ Kad pogledamo što je bogatstvo u svojoj biti, onda vidimo da nije vrijedno pažnje ni truda.⁵⁹ Pa ipak, duša koja žudi za dobiti, ne ustručava se radi malene dobiti poći putem propasti. U takvom srcu nema ni traga pravедnosti.⁶⁰ Kao primjer, oci često navode Judu izdajnika. Strast pohlepe ga je toliko obuzela da nije ni primijetio što je radi nje izgubio.⁶¹ Kod ranog monaštva nalazimo izrazitu odbojnost prema novcu, pa i onda kad bi se njime moglo pomoći potrebnima. Od njega treba bježati, jer je neprijatelj duše i otac grijeha.⁶² Svećenik se treba čuvati pohlepe, pa čak i posredovanja u pitanju novca.⁶³ Zato je za pohvalu onaj svećenik koji odbija deset ponuđenih zlatnika riječima: «Zlato ne izgrađuje Crkvu, nego je uništava.»⁶⁴

3.2. Naviještanje evanđelja i novac

Naviještanje evanđelja u počecima Crkve ne podliježe nekim strogim pravilima. Situacija je diktirala ponašanje. Pa ipak, u kršćanskim se zajednicama

⁵³ Usp. JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *In Matthaem homiliae* LXIII, 2, PG 57, st. 605.

⁵⁴ Usp. JOHANNES MANDAKUNI, Über die Liebe, den Neid und die Eifersucht 3, u: O. BARDENHEWER (izd.), *Bibliothek der Kirchenväter 58 – Ausgewählte Schriften der armenischen Kirchenväter II*, J. Kösel Verlag, München, 1927., str. 148.

⁵⁵ Usp. AMBROSIUS, *De officiis ministrorum*, II, 26, 130, PL 16, st. 138.

⁵⁶ Usp. GREGORIUS NYSSENUS, *De beatitudinibus*, V, PG 44, st. 1259; JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *In epistolam ad Philippenses homiliae*, VI, 5, PG 62, st. 226.; AMBROSIUS, *Hexaemeron*, V, 10, 27, PL 14, st. 218.

⁵⁷ Usp. CYPRIANUS, *De lapsis*, 12, PL 4, st. 475; IRENÄUS, *Contra hereses*, III, 8, 1, PG 7, st. 866.; JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *In Matthaem homiliae*, XC, 3, PG 57, st. 790.

⁵⁸ Usp. CYPRIANUS, *Nav. djelo*, 11, PL 4, st. 474.

⁵⁹ Usp. BASILIUS, *Homilia dicta tempore famis et siccitatis*, 4, PG 31, st. 314s.

⁶⁰ Usp. LEO MAGNUS, *Sermo* LX, 4, PL 54, st. 345.

⁶¹ Usp. ISTI, *Sermo* LXVII, 4, PL 54, st. 370s; JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *In Matthaem homiliae*, LXXXI, 3, PG 57, st. 733; ISTI, *In epistolam ad Philippenses homiliae*, VI, 5, PG 62, st. 225s.

⁶² Usp. BASILIUS, *Epistola 42: Ad Chilonem discipulum suum*, 3, PG 32, st. 354; GERONTIUS, *Leben der heiligen Melania 38*, u: O. BARDENHEWER (izd.), *Bibliothek der Kirchenväter 5 – Griechische Liturgien*, J. Kösel Verlag, Kempten, 1912., str. 26s.

⁶³ Usp. AMBROSIUS, *De officiis ministrorum*, III, IX, 57.59, PL 16, st. 161s.

⁶⁴ SULPICIUS SEVERUS, *Dialogus*, I, 5, PL 20, st. 187: «Ecclesiam auro non instrui, sed potius destrui».

od početka udomaćilo pravilo da se putujući propovjednici smatraju radnicima koji zaslužuju svoju plaću. Zajednice imaju obvezu izdržavati one koji su ostavili svoj imetak i obitelj i potpuno se posvetili širenju evanđelja.⁶⁵ Pavao govori o «pravu» propovjednika na izdržavanje (usp. 1 Kor 9,4.12), a podsjećanje na ovu obvezu sa strane zajednice u 1 Tim 5,18 želi, po mišljenju L. Oberlinnera, naglasiti da zajednice u izgradnji svojih struktura moraju voditi računa o ovoj obvezi.⁶⁶ U stvarnosti je tako i bilo. Iz odgovornosti zajednica ranog kršćanstva za navjestitelje evanđelja, nastaju najraniji počeci samostalne institucije njihova materijalnoga i financijskog zbrinjavanja.⁶⁷ Isto tako, od početka je vladalo uvjerenje da naviještanje evanđelja ne smije služiti zaradi novca i bogaćenju. Rana Crkva je ozbiljno shvatila Kristovu riječ kako je prenosi Matejevo evanđelje: “Badava ste primili, badava i dajte” (Mt 10,8). Učenici trebaju omogućiti da i drugi iskuse milost koju su oni besplatno doživjeli.⁶⁸ U sljedećim recima Matejeva evanđelja pravilo ponašanja navjestitelja postaje još strože: “Ne pribavljajte sebi u pojase ni zlatnog, ni srebrenog, ni bakrenog novca; ni putne torbe, ni dviju haljina, ni obuće, ni štapa, jer radnik zaslužuje uzdržavanje” (Mt 10,9s).⁶⁹

Didache, pisan oko 100. godine poslije Krista, vremenski i prostorno, ali i sadržajno blizak Matejevom evanđelju,⁷⁰ upozorava da navjestitelj evanđelja ima pravo samo na uzdržavanje. Ako traži novac, onda se radi o lažnom proroku.⁷¹ Za apostola Petra je jedno od obilježja krivih učitelja «srce ogrezlo u lakomstvu» (2 Pt 2,14). U apostolskim pismima nalazimo i druga slična upozorenja.⁷² Tim upozorenjima se priključuju i crkveni oci,⁷³ a česte kritike u

⁶⁵ Usp. U. LUZ, *Ekklesiologie und Gelder der Kirche. Neutestamentliche Perspektiven für heute*, u: *Evangelische Theologie* 61 (2001.), br. 1, str. 6-18., ovdje 9. J. GNILKA tumači Mt 10,10 u smislu da onaj koji primi misionara ima obvezu brinuti se za njegovo izdržavanje – *Das Matthäusevangelium I*, str. 366.

⁶⁶ Usp. L. OBERLINNER, *Erster Timotheusbrief*, (Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament – Die Pastoralbriefe XI/2/1), Herder, Freiburg, 1994., str. 254.

⁶⁷ Usp. U. LUZ, *Nav. mjesto*.

⁶⁸ Usp. J. GNILKA, *Nav. djelo*, str. 364s.

⁶⁹ Pobožni vjernici su spremni propovjedniku evanđelja ponuditi novac. Zato je opasnost zarade realna opasnost. Usp. *Ondje*, str. 365.

⁷⁰ Usp. T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature I*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 64.

⁷¹ Usp. DIDACHE, 11,6, u: N. BROX (izd.), *Fontes Christiani* 1, Herder, Freiburg, 1991., str. 129.

⁷² Usp. 1 Tim 3,3; 2 Tim 3,2.6; Tit 1,11; 1 Pt 5,2; Jud 11;16.; K.H. SCHELKE, *Die Petrusbriefe – Der Judasbrief*, (Herders theologischer Kommentar XIII/2), 3. izd., Herder, Freiburg, 1970., str. 205. 214. 260.; F. SELTER, Geiz, u: L. COENEN i dr. (izd.), *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*, sv. 1, Theologischer Verlag R. Brockhaus, 3. Studienausgabe, Wuppertal, 1983., str. 489s.

⁷³ Usp. ORIGENES, *Nav. djelo*, XVI, 21, PG 13, st. 1447; usp. U. LUZ, *Nav. djelo*, str. 10.

prvoj Crkvi da se naviještanje evanđelja koristi za bogaćenje,⁷⁴ potvrđuju da su oci uočavali opasnosti, koje takva zloupotreba službe može imati za navjestitelje i vjerodostojnost evanđelja.

U želji da zaštiti integritet svoga propovjedničkog rada i istakne milosni karakter Radosne vijesti, apostol Pavao odustaje od potpore zajednice i vlastitim rukama zarađuje za svoje izdržavanje (usp. Dj 20, 33-35; 1 Kor 9, 9-12; 2 Kor 12, 16-18).⁷⁵ Želi li Pavao taj primjer postaviti kao pravilo za druge propovjednike? Iako riječi iz Djela apostolskih žele Pavlovo ponašanje postaviti kao «nadvremenski uzor»,⁷⁶ to u praksi ipak vrijedi samo za Pavla ili za uži krug propovjednika. Sam Pavao je okružen mnogim suradnicima, koje šalje na misijska putovanja. Radi se o široko razgranatom misijskom radu (usp. 2 Tim 4,9-12), koji je pretpostavljao materijalnu potporu. U duhu Pavlovih shvaćanja, ta potpora je bila zadaća kršćanskih zajednica. Uz putujuće propovjednike, iz pastoralnih poslanica saznajemo i za postojanje opunomoćenih propovjednika u samim zajednicama. Pavao i sam postavlja takve starješine, koji su vjerojatno bili plaćeni. O visini plaće nije moguće ništa pobliže reći. Iz 1 Tim 5,17 dade se naslutiti da su postojala stupnjevanja službi, ali ona nisu značila stupnjevanja u plaći, nego u iskazivanju časti prema rangu i zaslugama.⁷⁷

3.3. Uloga novca u životu i djelovanju Crkve prvih stoljeća

Novac je u Crkvi prvih stoljeća igrao važnu ulogu. Izvor njezinih dobara bili su u prvo vrijeme dobrovoljni priloz i vjernika. Već tada se znalo raditi o zavidnim iznosima, koje su novi članovi sa sobom unosili u zajednice.⁷⁸ U trećem stoljeću susrećemo crkvene zajednice kao posjednike nekretnina, koje su nakon stečene slobode za vrijeme Konstantina nasljeđivanjem ili nadarbinama brzo rastle. Posjedovanje i raspolaganje vremenitim dobrima bili su jedan od znakova vitalnosti kršćanskih zajednica. Od početka je u nedjeljno euharistijsko okupljanje spadala kolekta za potrebne, kao posebno obilježje kršćanske

⁷⁴ Usp. U. LUZ, *Nav. mjesto*.

⁷⁵ Usp. Chr. WOLFF, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, (Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament 7), Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 1966., str. 194-198s.

⁷⁶ G. SCHNEIDER, *Die Apostelgeschichte II*, (Herders theologischer Kommentar zum NT V/2), Herder, Freiburg, 1982., str. 299.

⁷⁷ Usp. L. OBERLINNER, *Nav. djelo*, str. 253.; U. LUZ, *Nav. djelo*, str. 11s.

⁷⁸ Rezultati povijesnih istraživanja potvrđuju da su i neki progoni u Rimskom Carstvu bili motivirani željom da se stanje državne blagajne popravi oduzimanjem imovine kršćana i kršćanskih zajednica. Usp. R. STAATS, *Depositata pietatis – Die alte Kirche und ihr Geld*, u: *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 76 (1979.), br. 1, str. 1-29., ovdje 8s.

zajednice.⁷⁹ Tim sredstvima izdržavani su prezbiteri, đakoni i drugi službenici te udovice i siromašni u dotičnoj zajednici,⁸⁰ ali je ta pomoć išla i drugim zajednicama. Na taj način je jačalo crkveno zajedništvo, a ponekad je – prema izvještajima Euzebija - ta financijska solidarnost pomogla u ponovnom uspostavljanju pravovjernosti i jedinstva Crkve.⁸¹ Ciprijan s ponosom javlja svojoj braći biskupima kako su kler i vjernici Crkve u Kartagi skupili 100.000 sestercija za oslobađanje zarobljenih kršćana,⁸² a nerijetko su tim novcem dotirani kršćanski zanatlije.⁸³ Nešto slično, kaže Ambrozije, nije moguće naći kod pogana. On ismijava neke rimske aristokrate, koji za ponovno oživljavanje svog poganskog kulta traže državnu pomoć. Neprihvatljivo je da crkvena zajednica bude ovisna od državne materijalne pomoći. Takva je zajednica osuđena na propast.⁸⁴

Velika pozornost se u prvim stoljećima posvećivala vjernom upravljanju novcima, koji su Crkvi darovani. Tertulijan ta dobra naziva “*deposita pietatis*” (zajmovi pobožnosti).⁸⁵ Riječ «*depositum*» označavala je još u predkršćansko vrijeme pokretna dobra koja su povjeravana na čuvanje, najčešće svećenicima u hramu⁸⁶ Bilo je samo po sebi razumljivo da se ono što je povjereno na čuvanje savjesno čuva, odnosno da se ne niječe postojanje obveze. Za kršćane je «*depositum*» značio još više. Bio je to zajednički imetak crkvene zajednice koja je sebe doživljavala kao obitelj. Kad se u apologetskim prikazima kršćanske kulturne zajednice ili u polemici s hereticima govori o najvažnijim obilježjima kršćana, onda je jedno od tih obilježja da kršćanin ne niječe ako mu je nešto povjereno na čuvanje.⁸⁷ To na poseban način vrijedi za one koji predsjedaju kršćanskim zajednicama. O tome ovisi njihov autoritet. Brižno postupanje s crkvenim dobrima bilo je vidljivi izraz crkvenog zajedništva i pravovjernosti. U pronevjeri se gledao Judin grijeh krađe i, konačno, izdaje Krista.⁸⁸ Upozorenje

⁷⁹ Usp. JUSTINUS, *Apologia*, I, 67, PG 6, st. 430.

⁸⁰ Usp. EUSEBIUS, *Historia ecclesiastica*, VI, 43, PG 20, st. 622.

⁸¹ Usp. ISTI, VII, 5, PG 20, st. 642s.

⁸² Usp. CYPRIANUS, *Epistola* 60, 3, PL 4, st. 361.

⁸³ Usp. ISTI, *Epistola* 38, 1, PL 4, 329s.

⁸⁴ Usp. AMBROSIUS, *Epistola* 18,11-16, PL 16, st. 975-977.

⁸⁵ TERTULLIANUS, *Apologeticus*, 39, PL 1, st. 470.

⁸⁶ Usp. R. STAATS, *Nav. djelo*, str. 11s.

⁸⁷ Usp. *Ondje*, str. 14-22. Izvankršćanski izvor, kao što je Plinije Mlađi, opisujući kršćanski kult, navodi da kršćani za vrijeme bogoslužja obećaju da neće zaniijekati ono što im je povjereno na čuvanje. Takve tvrdnje donosi i apologet Aristid. Ciprijan izričito poistovjećuje pronevjeru crkvenih dobara s herezom. Slično se može iščitati iz polemike prezbitera Hipolita protiv pape Kalista.

⁸⁸ Na takav način Polikarp tumači pronevjeru jednog prezbitera. Usp. POLYCARPUS, *Epistola ad Philippenses*, 11, PG 5, st. 1014.

Lukina evanđelja: «Ako niste bili vjerni u lažnom bogatstvu, tko će vam povjeriti pravo?» (Lk 16,11) bilo je za kršćane prvih stoljeća razumljivo već na primjeru savjesnog upravljanja dobrima kršćanskih zajednica. U svijesti je bio vrlo živ primjer tragičnog skončanja Ananije i Safire, koji su prodali svoju nekretninu, dio utrška sakrili, a ostatak predali apostolima (usp. Dj 5,1-11).

Kršćanske zajednice nastoje regulirati raspolaganje crkvenim dobrima, ne samo što se tiče mogućnosti njihovog otuđenja, nego i kad se radilo o raspodjeli tih dobara unutar pojedinih crkvenih zajednica. Jedna od shema raspodjele, koju su pape nastojale provesti na Zapadu, predviđala je po jednu četvrtinu za biskupa, kler, održavanje crkvenih zgrada i bogoslužja te siromašne. Crkveni zakoni su određivali da biskupi i svećenici trebaju vršiti djela milosrđa. Za potporu siromašnih, za održavanje ubožišta i bolnica, otkup zarobljenika i slične akcije, bio je potreban novac. Mnogi biskupi, među njima Ciprijan, Bazilije, Ivan Zlatousti, vjerni evanđeoskim savjetima, razdijelili su svoja dobra među siromašne. Cilj je bio savršeno nasljedovanje Krista.⁸⁹ Priključili su im se mnogi monasi, kao Anton pustinjač, te ljudi različitih zanimanja i položaja, kao npr. udovica Paula,⁹⁰ bogati senator Pamahije,⁹¹ Fabiola⁹² ili Melania.⁹³ Takva shvaćanja, osobni primjeri velikodušnog odricanja od vremenitih dobara te kontinuirana briga za siromašne, od početka prožimaju život i djelovanje Crkve i crkvenih službenika, kao i mnogih laika.

S druge strane, imovina crkvenih zajednica i njezinih predstojnika tijekom vremena se povećavala. Nakon izlaska Crkve na slobodu, početkom četvrtog stoljeća, otvaraju se nove mogućnosti bogaćenja. Težnja za bogatstvom među biskupima, svećenicima i monaškim zajednicama poprima povremeno i u pojedinim područjima zabrinjavajuće razmjere. Opisujući stanje prve polovice trećeg stoljeća, Ciprijan tvrdi da neki biskupi zanemaruju svoju božansku službu, neprestano putuju, bave se trgovinom. Dok braća u crkvenim zajednicama oskudijevaju u svemu, oni nastoje trgovinom, prijevarama ili lihvom steći što veći imetak.⁹⁴ U mjenjačima novca i trgovcima, koje Krist, prema Mt 21,12, tjera iz hrama, Origen vidi biskupe, prezbitere i đakone, kojima

⁸⁹ Usp. R. BOGAERT, *Nav. djelo*, st. 867-870.

⁹⁰ Usp. HYERONIMUS, *Das Leben der heiligen Witwe Paula, Einsiedlerin zu Betlehem*, 5;7;10;15-17, u: O. BARDENHEWER (izd.), *Bibliothek der Kirchenväter 15 – Ausgewählte Schriften I*, J. Kösel Verlag, Kempten, 1914., str. 100.103.107.122-124.

⁹¹ Usp. ISTI, *Über den Tod Paulinas an Pammachius*, 5s.:1., navedeni svezak, str. 153-155. 160s.

⁹² Usp. ISTI, *Auf den Tod Fabiolas an Oceanus*, 6, navedeni svezak, str. 172-174.

⁹³ PALLADIUS VON HELENOPOLIS, *Leben der heiligen Väter: 54. Die ältere Melania*, u: O. BARDENHEWER (izd.), *Bibliothek der der Kirchenväter 5 – Griechische Liturgien*, J. Kösel Verlag, Kempten, 1912., str. 421.

⁹⁴ Usp. CYPRIANUS, *De lapsis*, 6, PL 4, st. 469-471.

je samo profit na umu.⁹⁵ Kritike se nastavljaju i narednih stoljeća. Tako npr. Jakov iz Batne u Sarugu opisuje stanje u šestom stoljeću. Robovanje crkvenih službenika novcu je, za ovog biskupa, znak da je Sotona smislio novu zamku. Drugi idoli su iskorijenjeni, ali i dok su postojali, nisu bili u stanju natjecati se s Bogom. Pohlepa za novcem to može. Tom novom gospodaru Sotona je sve podvrgao, cijeli svijet je njime zaražen. Uništava pustinjake, kvari samostane, gospodari predstojnicima kršćanskih zajednica. Oni koji bi u sebi trebali ugušiti svjetsko, ovisni su o njemu, čak i učitelji vjere, propovjednici križa, djelatnici svetih tajna.⁹⁶ Simonija, prodaja sakramenata, lihva, bavljenje svjetovnim poslovima, imali su za posljedicu mnoge, često i vrlo oštre mjere biskupa, papa, koncila, pa i svjetovnih vladara.⁹⁷

Takve kritike iz crkvenih redova ili od poganskih suvremenika usmjerene su na pojedince ili pojedine situacije. Kroz cijelo prvo tisućljeće ne može se govoriti o nekoj načelnoj kritici bogatstva Crkve ili crkvenih institucija. Dok se, s jedne strane, na tragu evanđeoskih savjeta promicalo nasljedovanje Krista u osobnom siromaštvu laika, a još više crkvenih službenika, posebno biskupa, smatralo se normalnim, pa čak i potrebnim, da Crkva raspolaze velikim novčanim i materijalnim sredstvima.⁹⁸ Njezino karitativno djelovanje bilo je toliko uvjerljivo, da najvažnije pitanje nije bilo, koliko novca Crkva posjeduje, nego u što ga koristi i upravlja li njime u duhu Kristova evanđelja. Osim u karitativnoj praksi, pitanje novca i materijalnih dobara bilo je također česta tema teoloških razmišljanja. O tome se otvoreno govorilo, ne samo s individualno-etičkog ili socijalno-etičkog stanovišta; to pitanje je bilo sastavni dio ranokršćanske ekleziologije.⁹⁹

4. Svećenik i novac danas

Danas se govor o novcu i materijalnim dobrima u Crkvi odvija puno teže nego u prvim stoljećima. Odnos Crkve i novca bio je od početka ispunjen određenom napetošću. Teologija prvih stoljeća, a još više sama praksa, uspjela je stvoriti donekle uravnotežen odnos Crkve prema novcu. U srednjem vijeku su

⁹⁵ Usp. ORIGENES, *Nav. djelo* XVI, 22, PG 13, st. 1450s.

⁹⁶ Usp. JAKOB VON BATNÄ IN SARUG, 10. Gedicht über den Fall der Götzenbilder 390-580, u: O. BARDENHEWER (izd.), *Bibliothek der Kirchenväter 6 - Ausgewählte Schriften syrischer Dichter*, J. Kösel Verlag, Kempten, 1913., str. 175-183.

⁹⁷ Usp. R. BOGAERT, *Nav. djelo*, st. 871-874.; R. STAATS, *Nav. djelo*, str. 10s.

⁹⁸ Usp. R. STAATS, *Nav. djelo*, str. 4.

⁹⁹ Usp. *Ondje*, str. 3.

bogatstvo i raskoš u Crkvi pokrenuli mnoge kritičke glasove i pokrete unutar Crkve, koji su se zalagali za evanđeoski ideal siromaštva. Kritika koja je dolazila izvan Crkve stoljećima se pothranjivala njezinim stvarnim ili tobožnjim bogatstvom. Takav pristup doveo je do suženog pogleda na Crkvu. U javnosti su prevladavale stereotipne optužbe, a u Crkvi se udomaćila rezerviranost kad je u pitanju govor o novcu ili materijalnim dobrima i njihovoj ulozi u životu i djelovanju Crkve. Danas taj govor izgleda rezerviran za uske i zatvorene krugove u župama, biskupijama ili drugim razinama. Ono što prodre u javnost, najčešće je povezano s financiranjem određenih potreba Crkve ili s nekim skandalom. Javnost, pa ni ona crkvena, koja financira djelovanje Crkve, nema dovoljno uvida kako Crkva postupa s povjerenim novcem.¹⁰⁰

U teološkim priručnicima novijeg vremena također se ne nalazi puno toga na temu novca.¹⁰¹ Sve se uglavnom svodi na moralno-teološka pitanja lakomosti, škrтости, neumjerenosti, povrede pravednosti i sl. Pitanja koja se postavljaju najčešće se odnose na ulogu novca i materijalnih dobara na osobni kršćanski život. Socijalna strana se nešto više i češće razmatra u socijalnim dokumentima, naročito posljednjih desetljeća.¹⁰² Rezervirano držanje teologije prema novcu s pravom može izazvati nedoumice, kako kod članova Crkve, tako isto i kod onih koji to nisu, ali su zainteresirani za stavove Crkve. Svakodnevna crkvena praksa također ne opravdava takvo držanje. Kad se radi o novcu, Crkva nije izvan svijeta. Ona radi s novcem i materijalnim dobrima. Bez njih ne bi mogla vršiti svoje poslanje. Međutim, ono što predstavlja jedan od preduvjeta njezina djelovanja u svijetu, s vremenom je iščezlo iz njezine refleksije. Šutnja o ovoj temi može unutar Crkve pobuđivati dodatne napetosti i nepovjerenje, a u široj javnosti nova sumnjičenja i optužbe. Na takav način Crkva gubi na vjerodostojnosti. Naime, kad o nekim etičkim pitanjima, koja se pojavljuju u proturječnostima današnje liberalne ekonomije, treba reći svoje mišljenje, onda se mogućnosti njezina utjecaja u njihovu rješavanju znatno smanjuju, ako Crkva tom pitanju u vlastitom krugu ne pristupa transparentnije.¹⁰³

Tabuiziranje ove teme na razini teologije i crkvenih struktura ima za posljedicu odgovarajuće ponašanje svećenika. Svećenici posjeduju novac i rade

¹⁰⁰ Usp. P. HÜNERMANN, Geld, Dienst und Gemeinden. Notwendige Weichenstellungen für die Kirche in Deutschland, u: *Herder Korrespondenz* 58 (2004.), br. 6, str. 281-285. Posljednjih se mjeseci pitanja crkvenih financija i materijalnog upravljanja intenzivnije razmatraju i to povezano s ekonomskom krizom u nekim zapadnim zemljama. Međutim, i ovdje se zbog nedostatka transparentnosti čuju negativni tonovi.

¹⁰¹ Tako npr. u registru novog Katekizma Katoličke Crkve nalazimo vrlo malo na temu novac.

¹⁰² Usp. H. WULSDORF, Geld, Ethik, Kirche, u: *Die Neue Ordnung* 58 (2004.), br. 1, str. 15-30., ovdje 21s.

¹⁰³ Jedno od takvih pitanja je etičko ulaganje novca. Usp. G. MARC, Evanđelje i financijsko ulaganje novca, u: *Svesci* 46 (1982.), str. 2-11.; J.-M. SCHNARRER, «Saubere Gewinne» sind stark im Kommen, u: *Gesellschaft & Politik* 38 (2002.), br. 4., str. 43-46.

s novcem, ali o njemu rado ne govore. Razmatrajući ovo pitanje, evangelički teolog M. Josuttis iznosi neka zapažanja, koja bacaju dodatno svjetlo na moguće razloge takva odnosa svećenika prema novcu:

a. Tema “novac” je za svećenika neugodna, jer ga podsjeća na rascjep u njegovom pozivu. On živi kao svećenik, a htio bi biti prorok. Izvršava svoje obveze, ali je za svoj rad plaćen. Iskustvo potvrđuje da se svećenik, čiji su osnovni egzistencijalni problemi riješeni, može neopterećeno posvetiti svom radu. Međutim, ta ekonomska sigurnost sa sobom istovremeno nosi opasnost reduciranja svećenika i njegova rada na status plaćenog činovnika, što može voditi njegovoj ovisnosti od određenih društvenih struktura.

b. Tema “novac” je za svećenika neugodna, jer ga također i u socijalno-etičkom pogledu podsjeća na proturječja u njegovoj teološkoj egzistenciji. Naime, u većini područja u svijetu svećenik spada u grupu ekonomski bolje situiranih, a propovijeda “evanđelje siromašnih”. Što se finansijskih mogućnosti tiče, on je iznad većine svojih vjernika, koji uglavnom spadaju u niži ili srednji sloj. Kad opominje svoje vjernike na žrtvu za one koji su još siromašniji, onda njegove opomene često nisu potkrijepljene vlastitom praksom. Bez određene askeze u vlastitom životu svećenik neće moći spriječiti socijalno-etički rascjep u svojoj teološkoj egzistenciji.

c. Tema “novac” je za svećenika konačno neugodna i stoga što ga podsjeća na proturječje u teološkoj srži njegove egzistencije. Za njega, koji se opredijelio za službu Bogu, na poseban način vrijedi riječ: “Nitko ne može služiti dvojici gospodara, jer ili će jednoga mrziti, a drugoga ljubiti, ili će uz jednoga pristajati, a drugoga prezirati. Ne možete služiti Bogu i bogatstvu!” (Mt 6,24). Novac zahvaća u temelje ljudske egzistencije u njezinim raznim dimenzijama, konačno i u čovjekov odnos s Bogom. On je čovjekov proizvod, ali u sebi nosi nevjerojatnu produktivnu potenciju i kao takav može postati Božji konkurent i čovjeka staviti pred odluku: Bog ili mamon.¹⁰⁴

Svećenik se ne može dati u potjeru za novcem, niti se u potpunosti može od njega distancirati. On je u svijetu u kojem novac dominira svim područjima života, određuje sudbinu pojedinaca i naroda. U većoj ili manjoj mjeri i on sam podliježe zakonitostima i moći novca. Ako se potiskuje ili prešućuje, ta moć izgleda još veća. Posvješćivanjem te stvarnosti stvaraju se bitni preduvjeti da od nespješnih lomova u posjedovanju i radu s novcem i vremenitim dobrima, postane svjesni dio osobnosti i omogućí ona ljudska sloboda koja svoj sadržaj ne vidi u novcu i posjedu, nego u Bogu.

¹⁰⁴ Usp. M. JOSUTTIS, *Nav. djelo*, str. 153s.

4. 1. Novac i njegovo moralno vrednovanje

Novac je, uz kapital i rad, temelj moderne ekonomije. Ekonomske znanosti ga definiraju na temelju njegovih funkcija, i to kao sredstvo plaćanja i razmjene, rezervu vrijednosti i obračunsku jedinicu. Promatran u spomenutim funkcijama, novac je za ekonomske znanosti neutralna veličina, a njegova uloga se ostvaruje u služenju.¹⁰⁵ Međutim, ovakvo vrednovanje novca u okviru ekonomske teorije često je u sukobu sa svakodnevnim iskustvom. Ono novac ne vidi toliko u ulozi služenja, koliko u ulozi autonomnog protagoniste i gospodara. To iskustvo u svakodnevnom životu zna reći: «Novac radi!» ili «Novac upravlja svijetom!» Iz takvih tvrdnja progovara uvjerenje da novac sa sobom nosi vlastite zakonitosti i svoju vlastitu dinamiku. Bilo bi pogrešno prihvatiti ovakve tvrdnje doslovno i novcu pridavati osobine subjekta. Novac ne može raditi. Raditi može samo čovjek i on može raditi s novcem.

Sam novac je produkt čovjekova rada; produkt djelovanja pojedinca i produkt socijalnog djelovanja. Mogućnosti rada s novcem su velike, zadiru u sva područja individualnoga i socijalnog života. To pokazuju njegove već spomenute funkcije. Profesor socijalnog nauka Crkve, F. Reisinger, navodi dodatne aspekte i govori o novcu kao sredstvu komunikacije, kojim se omogućuje jednakost ili cementira nejednakost, kodiraju vrijednosti, stvara bliskost, a još češće otuđenje, vrše pritisci, ostvaruje dominacija.¹⁰⁶ Sa sobom nosi opasnosti – sredstvo vrlo lako postane svrha - ali stvara i pozitivne mogućnosti. Međutim, svoje mjesto, ulogu i moć novac u svakom slučaju dobiva od čovjeka. Zato je, načelno, pristupačan moralnom vrednovanju.¹⁰⁷

4. 2. Svećenik i novac s individualno-moralnog gledišta

Do današnjeg dana svećenici žive od darova vjernika. To se može reći i za one slučajeve kad se radi o nekoj vrsti crkvenog poreza ili prihodima od nekretнина; opet se radi o doprinosima vjernika.¹⁰⁸ Više nego drugi kršćani, s kojima žive i među kojima djeluju, svećenici trebaju posjedovati kao da ne

¹⁰⁵ Usp. O. ISSING, Geld, u: G. ENDERLE, K. HOFMANN, M. HONECKER, W. KERBER, H. STEINMANN (izd.), *Lexikon der Wirtschaftsethik*, Herder, Freiburg, 1993., str. 331-336.

¹⁰⁶ Usp. F. REISINGER, «Geld oder Leben!» - Über die Wirkkräfte des Geldes auf/über die Menschen, u: S. J. LEDERHILGER (izd.), *Gott oder Mammon. Christliche Ethik und die Religion des Geldes*, (Linzer Philosophisch-Theologische Beiträge 3), Peter Lang – Europäischer Verlag der Wissenschaften, Frankfurt a.M., 2001., str. 91-107., ovdje 95s.

¹⁰⁷ Usp. H. WULSDORF, *Nav. djelo*, str. 26s.

¹⁰⁸ Zakonik kanonskog prava kaže da su vjernici obvezni pomagati Crkvi u njezinim potrebama za vršenje bogoštovlja, djela apostolata i dobrotvornosti i uzdržavanje službenika. Usp. *Codex iuris canonici* - Zakonik kanonskog prava, can. 222, par. 1, (dalje CIC), Glas koncila, Zagreb, 1988.

posjeduju (usp. 1 Kor 7,30s). Na takav način – kako Drugi vatikanski sabor kaže – svećenici trebaju «doći do one slobode po kojoj – oslobođeni od svake neuredne brige – postaju poučljivi da slušaju božanski glas u svakidašnjem životu». Iz te «slobode i poučljivosti rađa se kod svećenika duhovna sposobnost rasuđivanja»¹⁰⁹ te ispravan stav prema zemaljskim dobrima. Jedan od plodova takva stava je svijest svećenika da su primatelji darova. Iz te svijesti se rađa stav zahvalnosti. Zahvalnost je, po naravi stvari, prvenstveno usmjerena Bogu, darovatelju svih dobara, a onda i neposrednim darovateljima. Tko nije zahvalan, taj se zapravo ne može ni radovati nad darovanim dobrima. On ih procjenjuje samo po njihovoj koristi. Nedostatak zahvalnosti, kaže moralna teologija, rađa lakomost,¹¹⁰ a ona je – još u antici označena glavnim porokom¹¹¹ - po svojoj biti idolopoklonstvo (usp. Kol 3,5; Ef 5,5). Lakom čovjek si dobra ovog svijeta postavlja za konačni cilj. Srce mu je zarobljeno u svakodnevnom brigama i bogatstvu (usp. Mt 13,22).¹¹² Za Boga više nema mjesta, jer uzdizanjem bogatstva čovjek si taj idol stavlja na Božje mjesto (usp. Mt 6,24).¹¹³ Takav čovjek puno lakše upada u druga zla, uključujući i otpad od vjere, «jer je pohlepa za novcem izvor svih zala» (1 Tim 6,10).¹¹⁴

Običava se reći da novac povećava prostor slobode i otvara joj nove mogućnosti djelovanja. Kad ga čovjek ima, može lakše ostvariti svoje planove. Lakom čovjek je u drugoj situaciji. Njegova sloboda je ograničena ili potpuno dokinuta. Zato 1. Timoteju na poseban način opominje službenike Crkve da se čuvaju pohlepe: «Ali ti, čovječe Božji, bježi od toga!» (1 Tim 6,11). Onaj koji je odgovoran za pravu vjeru i istinu, mora odlučno izbjegavati sve ono zbog čega su neki podlegli krivovjerju. U tome mu oznaka «čovječe Božji» treba biti ohrabrenje, ali i zadaća.¹¹⁵ Svakodnevno iskustvo potvrđuje da ljudi svećenicima puno toga lakše opraštaju, nego robovanje novcu i vremenitim dobrima. Na tom pitanju svećenik polaže svoju svakodnevnu ispovijest vjere: Bog ili Mamon? Zato Sabor potiče svećenike na svojevóljno siromaštvo. Tako će se upriličiti Kristu i biti raspoloživiji za svetu službu. Ono što su besplatno primili, trebaju, po uzoru na apostole, drugima besplatno dati. Trebaju se učiti

¹⁰⁹ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Presbyterorum ordinis* – Dekret o službi i životu prezbitera (dalje PO), br. 17., u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

¹¹⁰ Usp. B. HÄRING, *Das Gesetz Christi. Moraltheologie*, sv. III, Erich Wewel Verlag, München, 1967., str. 402.

¹¹¹ Usp. J. GNILKA, *Der Kolosserbrief*, (Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament X/1), Herder, Freiburg, 1980., str. 182.

¹¹² Usp. J. GNILKA, *Das Matthäusevangelium I*, str. 487.

¹¹³ Usp. *Ondje*, str. 243.

¹¹⁴ Ova poznata izreka u okruženju Izraela ima u 1 Tim za cilj okarakterizirati krivovjerce i ukazati na vezu između lakomosti i otpada od vjere. Usp. L. OBERLINNER, *Nav. djelo*, str. 283.

¹¹⁵ Usp. *Ondje*, str. 289.

zajedničkoj upotrebi dobara po uzoru na ranu Crkvu, gdje je vjernicima sve bilo zajedničko. Sabor poziva na međusobnu solidarnost svećenika, solidarnost biskupija i šire. Od velike je važnosti da svećenici u načinu života izbjegavaju svaki oblik taštine i klone se svega što bi moglo odbiti siromaha.¹¹⁶ Potrebno je u svećenicima, a zatim i u crkvenim strukturama, buditi kritički osjećaj za određeni stil života i posjedovanja, koji je prepreka širenju vjere i to puno ozbiljnija, nego što se to obično želi priznati.¹¹⁷ Ovdje nije dovoljna samo nutarnja sloboda od robovanja materijalnim dobrima, nego i odgovarajući način života.

Jednostavnost života i djela ljubavi su za svećenika, čija služba treba biti utjelovljenje bratske ljubavi Crkve, gledano iz konkretne situacije siromaha, više od «savjeta». Radi se o zapovijedi ljubavi, dakle o moralnoj obvezi. Sv. Ambrozija kaže: «Ne daješ od svoga kad daruješ siromahu, nego mu vraćaš što je njegovo. Jer ono što je zajedničko i dano na upotrebu svima ti svojataš za sebe. Zemlja je dana svima, a ne samo bogatima.»¹¹⁸ Zato je važno imati na umu: Svako postupanje s novcem i materijalnim dobrima ima i moralnu stranu; dotiče pitanja pravednosti i ljubavi prema bližnjemu. To pitanje postaje odlučujuće pitanje odnosa čovjeka s Bogom. Među kriterijima u govoru o Sudu nema pitanja o, inače važnim, teocentričkim činima, kao što su liturgijski čini ili pitanje pravovjernosti, nego su isključivo pitanja ljubavi i načina djelovanja s novcem i materijalnim dobrima: «Jer bijah gladan, i dadoste mi jesti; bijah žedan, i napojiste me; bijah putnik, i primiste me; bijah go, i obukoste me...» (Mt 25,35). Vjera dokazuje svoju vrijednost u iskazanom, ali isto tako i svoju neučinkovitost u uskraćenom milosrđu.¹¹⁹

Siromaštvo se za svećenika ne sastoji u tome da ništa ne posjeduje, nego u takvom načinu postupanja s novcem i materijalnim dobrima, koji odgovara duhu evanđelja. To je siromaštvo u službi ljubavi, slobode i raspoloživosti. Razumije se da je ovdje moguć poziv na radikalniji oblik nasljedovanja. Poziv upućen bogatom mladiću da se odvoji od svoje imovine nije Krist ni tada uputio svakom svom učeniku. To ne čini ni danas, ali taj poziv ipak ostaje za svećenika trajni izazov, jer cjelovitost svećeničkog predanja u službi Bogu i ljudima ne smije biti dovedena u pitanje. Stroga pravila, koja su vrijedila za putujuće propovjednike s početka Crkve i njihov odnos prema novcu i vremenitim dobrima, moraju i za današnjeg svećenika biti poticaj za

¹¹⁶ Usp. PO, br. 17. i 21. CIC, can. 282, par. 1.

¹¹⁷ Usp. H. SCHÜRMAN, *Im Knechtsdienst Christi. Priesterliche Lebensform*. Herder, Freiburg, 1985., str. 66.

¹¹⁸ AMBROSIUS, *De Nabuthe Jezraelita*, 12, 53, PL 14, st. 747: «Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddit. Quod enim commune est in omnium usum datum, tu solus usurpas. Omnium est terra, non divitum.»

¹¹⁹ Usp. J. GNILKA, *Das Matthäusevangelium II*, str. 376.

preispitivanje vlastita odnosa prema materijalnim dobrima. Motivi iz kojih su ti prvi blagovjesnici išli na distancu prema novcu i dobrima nisu ni danas izgubili ništa od svoje opravdanosti.

4.3. Svećenik u zajednici i njegov odnos prema novcu

Uvijek se u kršćanstvu znalo da nisu svi pozvani na radikalno življenje siromaštva, ali se isto tako znalo da svaki kršćanin mora posjedovati nešto od takva stava. Svima je upućena poruka: “Blago vama, siromasi, jer je vaše kraljevstvo Božje!” (Lk 6,20).¹²⁰ Od onoga koji živi i radi u nadi dolaska Božjeg kraljevstva logično je očekivati da smisao svog života ne veže za postojanje ili nepostojanje vremenitih dobara. Zato apostol Pavao može reći da kršćani posjeduju, kao da ne posjeduju (usp. 1 Kor 7,30). Biti kršćanin i pripadati Kristovoj zajednici, u ranom je kršćanstvu uključivalo i stvarno napuštanje vremenitih dobara (usp. Dj 2,44s; 4,34s). Oni koji su pozvani u posebno intimno zajedništvo s Kristom, kao što su svećenici, moraju svojim životom još intenzivnije odražavati sudbinu Krista, koji je od bogataša postao siromah, da čovjeka učini bogatašem (usp. 2 Kor 8,9). Mogu li se ova ista pravila primijeniti na Crkvu u cjelini i na pojedine crkvene zajednice? Za zajednice prvih stoljeća nije se postavljalo pitanje koliko posjeduju – neke zajednice su, kako je vidljivo iz dosadašnjeg prikaza, raspolagale značajnim sredstvima - nego kako upotrebljavaju sredstva koja su im povjerena. Zapovijed ljubavi i Kristov primjer te bogato povijesno iskustvo Crkve potvrđuju da se Crkva u radu s vremenitim dobrima ne smije ravnati samo po zakonima ekonomije. Da je tako djelovala, vjerojatno iza sebe ne bi imala ni izdaleka tako bogato karitativno, i ne samo karitativno djelo. Crkva i njezini svećenici trebaju u radu s novcem posjedovati nešto od kršćanske «ludosti». Božja ekonomija, djelo spasenja, prethodili su svojom širinom, bezuvjetnošću i izdašnošću djelovanju Crkve i ostaju za nju i u tom pogledu trajni izazov.

Novac i druga vremenita dobra u Crkvi u cjelini, kao i u pojedinim zajednicama, predstavljaju isto što i u počecima Crkve; to su “*deposita pietatis*”. Tada su ti darovi pobožnosti trebali omogućiti širenje evanđelja, pružiti osnovnu egzistencijalnu sigurnost onima koji su neposredno u tome radili i pomoći onim članovima zajednica koji su patili od raznih nevolja. Drugi vatikanski sabor i Zakonik kanonskog prava nalažu da se svećenici smiju služiti vremenitim dobrima “samo u one svrhe za koje ih je - prema nauci Krista Gospodina i prema odredbi Crkve - slobodno namjenjivati”. Za sebe smiju koristiti onoliko koliko je za život nužno, za svoje pristojno uzdržavanje i za ispunjenje svojih staleških dužnosti. Višak treba ići za dobrobit Crkve ili u dobrotvorne svrhe. U Dekretu o službi i životu prezbitera doslovno se kaže: «Neka uvijek ova dobra upotrebljavaju u one svrhe radi kojih je Crkvi dopušteno posjedovati vremenita

¹²⁰ U Mt 5,3 kaže se: “Blago siromasima u duhu...” Njihovo siromaštvo ima i svoju duhovnu stranu. To nisu ograničeni i nedorasli ljudi, nego ljudi koji ne robuju zemaljskom posjedu, vlastitoj oholosti i umišljenosti. Svoj život ne grade na svojoj pravednosti i pobožnosti, nego sve očekuju odozgo.

dobra, naime: za uređenje bogoslužja, za osiguranje pristojnog uzdržavanja klera, za djela svetog apostolata ili ljubavi, napose u korist bijednika.»¹²¹

Svećenik je “oikonomos”, upravitelj «Božjih tajna» (1 Kor 4,1). Njemu je povjereno blago evanđelja. On je upoznat s Božjim planom spasenja. U skladu sa statusom upravitelja, koji vrijedi za druga područja, može se i u ovom slučaju reći da se radi o osobi koju odlikuju dostojanstvo i stručnost, i koja je za svoje upravljanje dužna položiti račun. Zato se od njega očekuje vjernost (usp. Lk 12,42; 16,10s; Mt 25,21.23), besprijekoran život i privrženost “sigurnom propovijedanju nauke” (Tit 1,7ss).¹²² Cilj njegova djelovanja je širenje kraljevstva Božjeg. Crkva je privremena stvarnost i instrument u ostvarenju toga cilja. Temeljne funkcije Crkve: bogoslužje, naviještanje evanđelja i djelotvorna ljubav su zadaće svećenika. Vremenita dobra, za koja se svećenik brine, moraju poslužiti što lakšem i plodnijem ostvarenju tih temeljnih zadaća. Time je određeno mjesto tih dobara u ukupnom djelovanju svećenika. Ona, prema tome, ne mogu postati prioritetna pitanja kojima se svećenik bavi. Njegova prvotna zadaća je upravljanje Božjim tajnama. Zato je pitanje vjernosti, pa prema tome i moralno pitanje, odnos uloženog vremena i energije za pitanja naviještanja, bogoslužja i djelotvorne ljubavi i uloženog vremena i energije u brizi za vremenita dobra. Na sličan način možemo govoriti i o različitim stupnjevima važnosti u području materijalnih dobara. Traženje novih mogućnosti evangelizacije i ulaganje materijalnih dobara u tu svrhu ima prednost pred drugim zadaćama materijalnog reda. Ako Drugi vatikanski sabor kaže da je čovjek «začetnik, središte i svrha svega privredno-društvenog života»,¹²³ onda je on pogotovo središte i svrha pastoralnog djelovanja. Bog ga je stavio u središte svoje ekonomije spasenja i za njega platio ogromnu cijenu.

Vjernost svećenika zadaći naviještanja, posvećivanja i djelotvorne ljubavi teška je moralna obveza. Kad apostol Pavao želi objasniti težinu te obveze, onda ona u njegovom izražaju poprima karakter “prisile”. Ta “prisila” se očito temelji na posebnosti njegova poziva. Slobodu svog predanja apostolskoj službi, i ljubav kojom to čini, Pavao ni u kojem slučaju ne želi postaviti u pitanje. S druge strane, Krist ga je svojom objavom i pozivom toliko obuzeo, da mu se on osjeća izručen i preko svake mjere obvezan. Ne može drugačije, nego svoju slobodu staviti na raspolaganje toj nužnosti i biti Kristov vjesnik. Njegova sloboda se ostvaruje u ispunjavanju onoga na što je pozvan Božjim milosnim pozivom.

¹²¹ PO, br. 17. Usp. CIC, can. 282, par. 2; can. 1254, par. 2.

¹²² Usp. O. MICHEL, Oikonomos, u: G. KITTEL (izd), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, sv. 5, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1954., str. 151-153., ovdje 153.; Chr. WOLFF, *Nav. djelo*, str. 80.

¹²³ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes*, pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (dalje GS), br. 63., u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

Propovijedati Krista, postaje njegova sudbina i u tome dijeli sudbinu drugih proroka.¹²⁴ Ta nužnost koja dolazi izvana, ako je u vjeri i ljubavi prihvaćena, postaje nutarnja stvarnost. Karakter obvezatnosti se pojačava i postaje izraz ljubavi, koja je po svojoj naravi neograničena. Čovjek bi sebe iznevjerio ako ne bi slijedio taj nutarnji impuls. Apostol radi toga ne može zanemariti svoj apostolski poziv. Ne dopušta to ni narav same Radosne vijesti, jer odluka za ili protiv nje znači spasenje ili propast. Zato Pavao, a s njime i svaki svećenik, može reći: "...jao meni ako ne propovijedam Radosne vijesti!" (1 Kor 9,16).

U župnoj zajednici, ili na drugom mjestu koje im je povjereno, svećenici su predvodnici. Oni moraju otvarati nove putove evangelizacije, davati odgovore na nova pitanja. Pogotovo je to važno danas, kad takva pitanja masovno nadiru. Drugi nameću teme i nude odgovore, a bilo bi u naravi stvari da takva pitanja i odgovori dolaze od Kristovih učenika. Administriranje vjere, čuvanje ovčinjaka - takva (do danas ne tako rijetka) pastoralna praksa - nije odgovor na poslanje koje su svećenici dobili. Kristovi učenici imaju što ponuditi suvremenom svijetu i čovjeku, čija temeljna pitanja i danas traže odgovore. Kako bi svećenici mogli ostati vjerni svojim bitnim zadaćama i odgovoriti novim izazovima, oni moraju angažirati sve raspoložive resurse u crkvenim zajednicama. Drugim riječima, potrebno je, gdje god je to moguće, povjeriti određene poslove, pa tako i pitanja novca i materijalnih dobara, stručnim i pouzdanim vjernicima, vodeći računa da ta pitanja budu integrirana u ostvarenje pastoralnih ciljeva. Primjerena participacija vjernika u upravljanju vremenitim dobrima stvara preduvjete za nužnu transparentnost, kako unutar crkvenih struktura, tako i šire te omogućuje da svjetlo evanđelja lakše prodre u ovo često tajanstveno i zamršeno područje.

Ako Crkva sebe vidi kao "sakrament ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijelog ljudskog roda"¹²⁵ ili kao "zajednicu vjere, ufanja i ljubavi, kao vidljivi organizam", po kojem Krist "na sve razlijeva istinu i milost",¹²⁶ onda ni ovo važno područje ljudskog života - područje novca i materijalnih dobara - ne smije ostati izvan sakramentalnog djelovanja Crkve. Važno je to već i radi same Crkve i njezina rada s vremenitim dobrima. Drugi vatikanski sabor ovozemnim stvarnostima priznaje njihovu autonomiju. Istovremeno odbacuje krivo shvaćenu autonomiju, koja tvrdi da "stvorene stvari ne ovise o Bogu i da njima može čovjek raspolagati bez obzira na Stvoritelja".¹²⁷

¹²⁴ Usp. Chr. WOLFF, *Nav. djelo*, str. 200.

¹²⁵ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Lumen gentium* - Dogmatska konstitucija o Crkvi, br. 1, u: ISTI, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

¹²⁶ *Ondje*, br. 8.

¹²⁷ GS, br. 36; usp. br. 41.

Novac u sebi nosi tu dvoznačnost. Zato francuski pisac L. Bloy, izražavajući ambivalentnost novca, može reći da je novac krv siromaha. Od njega se živi i zbog njega se stoljećima umire. On je utjelovljenje sve patnje. On je slava i moć, pravednost i nepravda, patnja i užitak. On je odvratn i dostojan klanjanja, vidljiv i krvlju obliven simbol Krista, Otkupitelja.¹²⁸

Tamo gdje se novcu dopusti da razvije svoju vlastitu dinamiku i samostalnost, on gubi svoju svrhu, jer više ne služi životu. Svojim osobnim stavom i pastoralnim radom u zajednici, svećenik treba tako postupati da novac – u prvom redu u kršćanskom okruženju - ne postane samo sredstvo plaćanja, nadmetanja i dominacije. Svaki rad s novcem i materijalnim dobrima ima svoju religioznu i moralnu stranu. Svaki rad s novcem – gledano iz kršćanske perspektive – treba poslužiti naviještanju Radosne vijesti o Božjoj ljubavi i širenju Božjeg kraljevstva. Svaki rad s novcem nalazi konačno svoj smisao i svoju moralnu vrijednost u služenju čovjeku, posebno onom u nevolji.

Zaključne misli

Kristov život je život krajnjeg siromaštva, od rođenja u Betlehemu do križa na Golgoti. Svećenik koji nasljeđuje Krista i koji njegovu poruku nosi ljudima, treba s Kristom dijeliti način života. U tom smislu Drugi vatikanski sabor i Zakonik kanonskog prava potiču svećenike na dobrovoljno siromaštvo i jednostavnost života. Na taj način svećenik postaje vidljivi dokaz prolaznosti ovozemaljske stvarnosti, živi znak evanđelja koje naviješta i ujedno znak predanja u službi bližnjega, posebno čovjeka u nevolji. Zadaće naviještanja, posvećivanja i djelotvorne ljubavi za svećenika su teške moralne obveze. Ispunjenju tih temeljnih zadata svećenik je dužan podrediti druga područja svog djelovanja. Sredstva kojima svećenik upravlja, dobra su kršćanske zajednice. On ih treba koristiti za izvršavanje svojih temeljnih zadata. U upravljanje novčanim i materijalnim sredstvima svećenik treba uključiti i sposobne laike. Takva participacija može biti prvi korak u stvaranju veće transparentnosti u crkvenom postupanju s novcem i materijalnim dobrima. Na taj način Crkva može u javnosti dobiti na vjerodostojnosti i biti sugovornik o pitanjima ekonomskog reda. Crkva je poslana da i za to važno područje bude sakrament spasenja. Interes teologije ni izdaleka ne odgovara onom mjestu koje novac i materijalna dobra stvarno imaju u životu i djelovanju Crkve. Potrebno je u teološkoj refleksiji ovo pitanje puno odlučnije tematizirati, nego što je to do sada bio slučaj. Praksa prve Crkve može u tome biti primjer i poticaj.

¹²⁸ Navedeno prema W. ZAUNER, Religion und Geld, u: *Diakonia*, 26 (1995.), br. 2., str. 73-78., ovdje 78.

PRIEST AND MONEY FROM THE POINT OF VIEW OF MORALITY

Miljenko Aničić

*Catholic Faculty of Theology in Đakovo,
University J. G. Strossmayer of Osijek
Đakovo, Croatia*

Summary

The article exploits the role of money and material goods in the life of priest and his work in a community from the point of view of morality. The introductory part raises the question of the origin of money, its role in the modern, globalised world, the experience of the individuals and their relationship with others. The article shows that money is connected to the world of religion in many different ways. The Holy Scripture perceives money in different ways. The positive aspects are entangled with the warnings about various dangers and with the explicit condemnations related to money. Different approaches are still present in the life of the first Church and in the theological reflections of the Early Fathers. Personal poverty of the Church ministers and other faithful go along with the wealth of the Church communities in the first centuries. The use of material goods in the spirit of the Gospel was decisive. The Church Fathers discuss it openly and do it often, which is not a case with the modern Church. The conclusion raises the question of the attitude of priest toward money from the individual and moral points of view, as well as the question of the role of money and material goods in the practical performance of the priest's fundamental tasks. The priest is called to this specific kind of poverty which will secure his liberty, his availability and his love for God and for his neighbour. As an administrator of God's mysteries, the priest is obliged to dedicate his care for material goods to the implementation of his fundamental duties of preaching, Eucharist and efficient love.

Key words: *priest, money, material goods, wealth, mammon, greed, poverty, love for the neighbour, morality.*